

Titelblad

Specialets titel: Ulovligt tilvejebragte beviser - med inddragelse af praksis fra Menneskerettighedsdomstolen

Engelsk titel: Illegally obtained evidence – involving cases from the Court of Human Rights

Fagområde: Strafferet og straffeprocess

Vejleder: Lars Bo Langsted

Uddannelsessted: Aalborg Universitet – Jura

Afleveringsdato: 15. februar 2013

Skrevet af: Louise Bach Holdersen

Studie nr.: 2006-3011

Ulovligt tilvejebragte beviser

- med inddragelse af praksis fra
Menneskerettighedsdomstolen

Speciale skrevet af:

Louise Bach Holdersen

2006-3011

Jura

Aalborg Universitet

Indledning	4
Afgrænsning	5
De generelle regler på området	6
Hensyn ved vurderingen af om et bevis skal ekskluderes	11
Hensynet til den materielle sandhed	12
Imod eksklusion	13
For eksklusion.....	13
Opsamling	14
Hensynet til fair trial	15
Opsamling.....	16
Andre hensyn og overvejelser	17
Retspraksis om ulovligt tilvejebragte beviser	19
Retspraksis fra de danske domstole	21
Ransagning	21
Konfrontation og fotoforevisning.....	26
Agentvirksomhed	29
Øvrige domme fra dansk retspraksis.....	35
Beviser indhentet af forsvarerne.....	36
Opsamling	38
Retspraksis fra den Europæiske Menneskerettighedsdomstol	38
Agentvirksomhed	44
Selvinkriminering.....	46
Opsamling	47
Perspektivering til udenlandsk ret	47
Common law vs. civil law	47
De enkelte common law lande	48
Malaysia	48
Irland.....	50
Sydafrika.....	51
Konklusion	52
English summary	54
Litteraturliste	56

Indledning

Når anklagemyndigheden skal føre en sag mod en sigtet, er de nødt til at have nogle beviser for, at den sigtede kan blive dømt. Der skal dømmes ud fra beviser, da vi i Danmark ikke dømmes ud fra spekulationer, beskyldninger og indicier. Der er fri bevisførelse i Danmark, hvilket betyder, at forsvareren og anklageren, som udgangspunkt, kan bruge de beviser, som de mener, er nødvendige for at belyse den enkelte sag. Der er desuden også fri bevisbedømmelse, hvilket betyder, at dommeren selv bestemmer, hvilken vægt det pågældende bevis skal have i straffesagen.

De beviser der skal bruges i en straffesag, kan nogle gange være indhentet på en mangelfuld eller ulovlig måde. Denne situation kan f.eks. forekomme, hvis politiet har fundet et bevis under en ransagning, de ikke har haft ransagningskendelse til, eller hvis der er kommet beviser frem under en afhøring af tiltalte, hvor tiltalte endnu ikke er blevet oplyst om sine rettigheder. Disse, og mange andre, situationer kan medføre, at beviset bliver betragtet som et ulovligt tilvejebragt bevis.

Det er netop ulovligt tilvejebragte beviser, der er problemstillingen i denne afhandling. Der vil derfor være en gennemgang af, hvordan sådanne beviser bliver anvendt i det danske retssystem og det vil blive undersøgt, om der er nogen sammenhæng mellem hvornår et bevis bliver ekskluderet fra en retssag og hvornår det bliver tilladt anvendt.

Afhandlingen vil forsøge at besvare følgende spørgsmål: *Hvordan er brugen af ulovlige beviser reguleret i lovgivningen? Hvordan forholder domstolene sig til disse beviser? Er der nogen sammenhæng mellem hvornår et bevis bliver ekskluderet eller admitteret? Hvilke kriterier spiller ind her? Hvilke hensyn skal der tages når et bevis skal henholdsvis ekskluderes eller admitteres?*

Ovenstående spørgsmål vil blive besvaret ved hjælp af retsregler, litteratur og ikke mindst gennem analyse af retspraksis.

Der vil desuden være en sammenligning af domme fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol med dommene fra de danske domstole. Når de danske regler er gennemgået, vil det være interessant med en gennemgang af disse domme, for at se om udfaldet er anderledes, og om der her laves nogle andre overvejelser end i de danske sager.

Der vil til sidst være en perspektivering til Malaysia, Irland og Sydafrika, hvor der vil være en kort gennemgang af disse landes regler på dette område.

Afgrænsning

Grundet pladsmangel og specialeperiodens begrænsede tidsramme er det ikke alle aspekter og vinkler på dette område, der kan behandles. Det har derfor været nødvendigt at udvælge nogle bestemte områder, der vil blive behandlet.

Det er kun beviser, der bliver brugt i en straffesag, som behandles i denne afhandling. Beviser der er indhentet af offentlige myndigheder (dette kunne være SKAT eller finanstillstyret), bliver ikke behandlet. Det er desuden kun beviser indhentet af politiet og anklageren, der gennemgås. Der vil derfor kun være et kort afsnit om beviser indhentet ulovligt af forsvarerne. Begrundelsen for dette er, at det ofte er de beviser, som anklageren indhenter, der giver anledning til problemer. De beviser som anklageren ønsker at bruge i en retssag, er indhentet af politiet under deres efterforskningsarbejde. Det er under dette efterforskningsarbejde, at det ofte kan ske, at et eller flere af de foretagne indgreb er foretaget på ulovlig vis, eller på anden måde giver anledning til tvivl om bevisets pålidelighed.

Når de forskellige former for tvangsindgreb bliver gennemgået, vil anholdelse ikke blive gennemgået. Dette grunder i, at en anholdelse foretages for at forhindre yderligere forbrydelser og for at sikre den anholdtes tilstedeværelse i en retssag. Selve anholdelsen er ikke et bevis i sig selv, og en anholdelse ville ikke kunne afgøre en straffesag.

I den komparative del af afhandlingen, sammenlignes, som nævnt, de danske domme med domme fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Her vil dommene hovedsageligt omhandle det samme, som de danske, for lettere at kunne lave en sammenligning.

Til perspektivering er der, som nævnt i indledningen, valgt tre lande; Malaysia, Irland og Sydafrika. Disse tre lande er valgt, da det har været muligt at finde relevant litteratur og fordi de alle tre er common law lande. Deres retssystemer er derfor forskellige fra det danske, men de er også valgt med en forventning om, at deres regler vedrørende ulovligt tilvejebragte beviser, er forskellige fra hinanden.

De generelle regler på området

Reglerne om ulovligt tilvejebragte beviser er spredt til forskellige paragraffer i retsplejeloven (herefter RPL), og det kan være svært at få et overblik over hvilke bestemmelser der regulerer dette område. Der er ikke rigtig nogen form for struktur i reglerne og der findes ikke en egentlig definition på, hvad ulovligt tilvejebragte beviser er.

I dette afsnit vil de forskellige bestemmelser på området blive gennemgået, hvilket vil medføre en mulig definition på ulovligt tilvejebragte beviser. Det er dog ikke alle bestemmelser vedrørende dette område, der vil blive gennemgået.

Mindre efterforskningskridt, som f.eks. registrering af fingeraftryk og alkotest, kan politiet foretage uden, at de på forhånd har fået tilladelse hertil fra retten. Andre, mere indgribende efterforskningskridt kræver derimod rettens godkendelse. Dette gælder f.eks. beslaglæggelse efter RPL § 801 og indgreb i meddelelshemmeligheden efter § 780 (f.eks. aflytning af telefonsamtaler og brevåbning). Politiet skal have rettens kendelse, før disse indgreb kan foretages i deres efterforskning, jf. §§ 806 og 783. Undtagelsen er dog den såkaldte "periculum in mora" situation. Her kan politiet foretage et af de pågældende efterforskningskridt, uden de på forhånd har fået rettens godkendelse. En "periculum in mora" situation betyder, at der øjensynlig er fare for, at øjemedet vil forspildes hvis man skal afvente en retskendelse. Hvis dette er tilfældet kan politiet som udgangspunkt godt foretage indgrebet, selvom der ikke foreligger en retskendelse. Herefter skal spørgsmålet indbringes for retten inden for 24 timer efter det pågældende indgreb er foretaget.¹ Her kan retten enten godkende det foretagende indgreb eller afvise at godkende det. Hvis retten afviser at godkende det, har det pågældende tvangsindgreb været ulovligt. Dette må betyde, at beviser der er fremkommet under dette indgreb, også må anses for at være indhentet ulovligt og dermed være ulovligt tilvejebragte beviser. Hvis dette er tilfældet, er det, som tidligere nævnt, op til retten at afgøre om disse beviser kan anvendes. Dette vil blive behandlet senere i afhandlingen.

¹ Ulovligt tilvejebragte beviser (herefter UTB) s. 59 og straffeprocess s. 53

De fleste efterforskningskridt kræver altså en forudgående godkendelse fra retten. Dog er reglerne om forudgående kendelser og om "periculum in mora" indgreb ikke ensartede. Hvis der er tale om indgreb i meddelelshemmeligheden jf. § 780, brug af agenter jf. § 754a, eller hemmelige ransagninger jf. § 799, kræves der en kendelse fra retten, som skal indhentes på forhånd eller inden for 24 timer efter indgrebet. Hvis godkendelsen skal indhentes efterfølgende, og retten afviser at godkende indgrebet, skal dette indberettes til Justitsministeriet. Hvis der derimod er tale om legemsindgreb, og retten efterfølgende ikke kan godkende dette, er det ikke nødvendigt, at der foretages indberetning til Justitsministeriet. Derimod skal de fremkomne oplysninger og beviser straks destrueres (mere om dette i det nedenstående). Hvis der er tale om beslaglæggelse og almindelig ransagning, skal retten efterfølgende tage stilling til indgrebet, men kun hvis retten bliver bedt om det, af den som ransagningen er foretaget hos. Hvis der anmodes om godkendelse, og denne ikke kan gives, skal der alligevel ikke ske indberetning til Justitsministeriet.

Udover disse situationer er der også tilfælde, hvor det ikke bliver opdaget, at en ransagning har været ulovlig før hovedforhandlingen. I de ovenstående tilfælde, bliver spørgsmålet om lovligheden af en ransagning bragt for domstolene *inden* hovedforhandlingen. Hvis det vurderes, at der har været tale om en ulovlig ransagning og at de pågældende beviser derfor er tilvejebragt ulovligt, skal det herefter vurderes om disse beviser kan anvendes i sagen og dermed fremlægges i retten. Der er dog også tilfælde, hvor ulovligt tilvejebragte beviser bliver fremlagt i retten, f.eks. fordi forsvareren først bliver opmærksom på den ulovlige ransagning under hovedforhandlingen. I disse tilfælde er det ikke et spørgsmål om hvorvidt beviset kan anvendes i sagen, da det jo allerede er kommet til dommernes kendskab. Her er spørgsmålet derimod, hvor stor bevisværdi der skal tillægges det pågældende bevis. Dette var tilfældet i Hvidovre Rets dom af 8. august 1996. Her var et bevis blevet indhentet ulovligt, men beviset var ikke blevet ekskluderet før selve retssagen, idet det først kom frem gennem en vidneafhøring under domsforhandlingen, at de oplysninger der var anført i en politirapport, ikke var korrekte. Denne dom vil blive behandlet nærmere i afsnittet "Retspraksis fra de danske domstole". Det betyder altså, at et bevis, der er ulovligt tilvejebragt, sagtens kan anvendes i en straffesag. Konsekvensen er dog,

at beviset tillægges ringe eller ingen bevisværdi, frem for, at der inden hovedforhandlingen skal laves en vurdering af, om beviset skal ekskluderes eller ej.

Jf. § 792f, stk. 3 skal de beviser der er frembragt ved ulovlige legemsindgreb destrueres. Ifølge denne bestemmelse skal alle beviser, der er ulovligt tilvejebragt, ekskluderes. Alligevel er der i retspraksis adskillige eksempler på, at beviser er blevet admitteret, selvom de har været tilvejebragt på ulovlig vis. Dette betyder, at der i retspraksis må være "opstået" nogle undtagelser til reglen. Disse eksempler og undtagelser vil blive behandlet senere.

Når det skal vurderes om et bevis skal admitteres eller ekskluderes, er der nogle forskellige faktorer, der skal tages hensyn til. Retten skal tage stilling til, om politiets ulovlige fremgangsmåde har påvirket bevisets pålidelighed, grovheden af den ulovlige fremgangsmåde, samt grovheden af den pågældende kriminalitet som er blevet efterforsket. Det kunne virke forkert, hvis en mindre, uforsætlig krænkelse fra politiets side betyder, at en alvorlig sag ender med frifindelse. Desuden er de pågældende beviser ofte upåvirket af det ulovlige legemsindgreb, og det har derfor ingen betydning om legemsindgrebet har været ulovligt eller ej. Hvis beviset ville være fremkommet uanset om det ulovlige legemsindgreb var foretaget, skal det heller ikke have nogen betydning for beviset og dets pålidelighed.

Som det ses ovenfor, er det kun bestemmelsen om ulovlige legemsindgreb, jf. § 792f, stk. 3, der regulerer, hvilke konsekvenser det skal have, hvis indgrebet ikke efterfølgende kan godkendes. Ved indgreb i meddelelshemmeligheden skal det indberettes til Justitsministeriet, men der står ikke noget i bestemmelsen om, hvad der efterfølgende skal ske med de pågældende beviser og oplysninger. Det samme gælder for beslaglæggelse og almindelig ransagning.

Hvis der er sket indgreb i meddelelshemmeligheden overfor personer som efter § 170 er vidneudelukkede, så skal det fremkomne materiale destrueres, jf. § 791, stk. 3. § 170 omfatter læger, præster, forsvarer og advokater. Jf. § 791, stk. 4 er de pågældende personers medhjælpere også omfattet af § 170, stk. 1-3. Materialet skal dog ikke destrueres, hvis den pågældende person kan sigtes for et strafbart forhold på baggrund af dette materiale, eller hvis den pågældende forsvarer kan fratages hvervet som forsvarer. Jf. § 782, stk. 2 må politiet heller ikke foretage telefonaflytning, anden

aflytning, brevåbning eller brevstandsning, med hensyn til den mistænktes forbindelse med personer, som er vidneudelukket efter § 170. Dette betyder, at hvis politiet f.eks. har aflyttet den mistænktes telefon, og denne har en samtale med sin forsvarer, hvor han tilstår drab, så skal optagelsen af denne samtale destrueres. Bestemmelsen omfatter ikke kun de indgreb, hvor indgrebets formål har været at indhente netop en sådan oplysning, men også de tilfælde, hvor der er tale om tilfældighedsfund og dermed uforsætlig tilvejebringelse af materiale. Hvis der er tale om et lovligt indgreb, idet politiet har fået en kendelse til at aflytte den mistænktes telefon, evt. for at efterforske et andet forhold, og de tilfældigt optager en samtale mellem forsvareren og den mistænkte, hvor den mistænkte tilstår drab, er der her tale om et tilfældighedsfund. Idet dette også er omfattet af bestemmelsen, skal materialet destrueres.

Der er tale om et tilfældighedsfund, hvis der er foretaget et indgreb som i sig selv er lovligt, fordi det bruges som led i efterforskningen af en forbrydelse og alvoren af denne forbrydelse gør indgrebet lovligt. Hvis der ved hjælp af dette indgreb fremkommer beviser for en anden forbrydelse, hvor alvoren af denne forbrydelse ikke ville være nok til at lovliggøre indgrebet, så vil der her være tale om et tilfældighedsfund.² Hvis der er tale om tilfældighedsfund ved telefonaflytning, er den generelle regel, at disse beviser kun kan anvendes i retten, hvis alvoren af den pågældende forbrydelse ville være nok til, at man kunne indhente en retskendelse til indgrebet. Dog kan retten, jf. § 789, stk. 3, give tilladelse til anvendelse af dette bevis, hvis der f.eks. er tale om en forbrydelse, der kan medføre en fængselsstraf på 1 år og 6 måneder, eller derover, eller hvis retten i øvrigt finder det betænkeligt at ekskludere beviset.³

Jf. RPL § 746, stk. 1, har domstolene kompetence til at afgøre tvister om lovligheden af politiets efterforskningsskridt. En tvist, om hvorvidt et bevis er tilvejebragt lovligt eller ej, kan give anledning til stor uenighed mellem anklageren og forsvareren, og det er derfor vigtigt at vide, hvem der skal afgøre en sådan tvist⁴. Ordlyden i bestemmelsen siger, at det er retten, der har kompetencen til at afgøre om politiets

² Straffeprocessen, s. 142-143

³ Straffesagens gang, s. 93

⁴ UTB s. 47

efterforskningskridt har været lovligt. Herfra kan det udledes, at dette også må gælde for beviser og spørgsmålet om, om disse er tilvejebragt på lovlig vis. Hvis domstolen kommer frem til, at politiets efterforskningskridt har været ulovligt, må de beviser der er fremkommet under denne efterforskning også være ulovligt tilvejebragt. Rettens kompetence til at afgøre om et efterforskningskridt har været lovligt, må være afhængig af parterne. Hvis hverken forsvareren eller anklagemyndigheden mener, at der foreligger en tvist, skal domstolene ikke tage stilling til dette. Det er altså op til parterne i sagen at bede retten tage stilling til lovligheden.⁵

I RPL kapitel 93b og 93c finder man bestemmelser vedrørende klager over politipersonale og straffesager mod politipersonale. Jf. disse bestemmelser er det Den Uafhængige Politiklagemyndighed (herefter Politiklagemyndighed) der undersøger klager over politipersonalets adfærd i tjenesten, og træffer afgørelse herom. Der kan her opstå afgrænsningsproblemer i forhold til de afgørelser, som domstolene har kompetence til at træffe jf. § 746, stk. 1 og de afgørelser som Politiklagemyndigheden har kompetence til at træffe jf. kap. 93b og 93c. Som udgangspunkt er det retten, der har kompetencen, jf. § 746, stk. 1, til at træffe afgørelse om, hvorvidt et efterforskningskridt har været ulovligt. Et sådant forhold kan også falde ind under Politiklagemyndighedens kompetence, men dette betyder som udgangspunkt ikke, at retten dermed ikke kan tage stilling til lovligheden.

Jf. § 841, stk. 1 og 2 er det retten der skal afgøre tvisten, hvis der foreligger en tvist mellem forsvareren og anklageren, fordi en af parterne vil modsætte sig modpartens bevisførelse. I bogen "Ulovligt tilvejebragte beviser" bliver det diskuteret, om retten også har mulighed for ex officio at ekskludere et bevis, fordi det er ulovligt tilvejebragt, altså uden at hverken forsvareren eller anklageren har anmodet om, at beviset skal ekskluderes.⁶ Jf. § 841 er der ikke hjemmel til, at domstolene kan afskære beviser ex officio. Det er parterne, der har initiativet, når det kommer til bevisførelse.

⁵ UTB s. 49

⁶ UTB, s. 54

Reglerne om fair trial er med til at begrænse brugen af ulovligt tilvejebragte beviser. Retten til fair trial er hjemlet i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (herefter EMRK), artikel 6, stk. 1. Jf. denne artikel har alle ret til en retfærdig rettergang, og jf. art. 6, stk. 2 er alle uskyldige indtil det modsatte er bevist, og deres uskyld skal bevises i overensstemmelse med loven, altså "according to law".

"According to law" betyder ikke kun, at det materielle grundlag for at dømme en person skal være i orden. Det betyder også, at de forhold, der har været under processen mod konstateringen af skyld, skal være i orden. Der er altså både nogle materielle og nogle formelle betingelser, der skal være opfyldt, før der er ført bevis for skyld i overensstemmelse med loven og dermed "according to law".⁷

Reglerne om og hensynet til fair trial vil blive behandlet mere detaljeret senere i afhandlingen. Det samme vil de forskellige former for betingelser.

Hensyn ved vurderingen af om et bevis skal ekskluderes

Der er en række hensyn der kan tale både for og imod brugen af ulovligt tilvejebragte beviser. Hvilke hensyn er det, der skal tages, når det vurderes om et bevis skal ekskluderes?

Der er adskillige hensyn, som eksempelvis hensynet til den materielle sandhed, den individuelle interesse, retssystemets troværdighed osv. I denne afhandling er det kun hensynet til den materielle sandhed og hensynet til fair trial der vil blive behandlet.

Udover disse hensyn er der nogle generelle hensyn og overvejelser, der skal tages. Det skal vurderes om det pågældende bevis' rigtighed kan være påvirket eller ej. Hvis der er tale om ransagning og telefonaflytninger, er beviserne som regel ikke påvirket af at være tilvejebragt ulovligt. Hvis der derimod er tale om afhøringer og f.eks. brug af agenter, er der en større sandsynlighed for, at beviser tilvejebragt ulovligt på denne måde, kan være påvirket.⁸ Desuden skal der tages hensyn til kriminalitetens art og tilvejebringelsen af

⁷ UTB, s. 69

⁸ UTB, s. 17

det ulovlige bevis. Når der skal tages hensyn til kriminalitetens art, skal det vurderes, om den kriminalitet, der er begået i den pågældende sag, er meget alvorlig eller om der blot er tale om en mindre forbrydelse. Hvis der er tale om en forbrydelse af grov karakter, som f.eks. manddrab, ville det måske være mere naturligt at tillade ulovligt tilvejebragte beviser i en større grad, end hvis der blot er tale om en mere simpel sag som f.eks. indbrud. Når der skal tages hensyn til tilvejebringelsen af det ulovlige bevis, betyder dette, at domstolene skal se på, hvordan beviset er ulovligt tilvejebragt. Her gælder der det samme; hvis der blot er tale om en uagtsom handling fra politiet, burde domstolene være mere tilbøjelige til at admittere beviset, end hvis politibetjentene har tilvejebragt beviset på en grov og forsættelig måde.

Hensynet til den materielle sandhed

Når der tages hensyn til den materielle sandhed, bliver der automatisk også taget hensyn til, at der kan opretholdes en effektiv kriminalitetsbekæmpelse. Princippet om den materielle sandhed betyder nemlig, at det i straffesager er pålagt domstolene at finde frem til sandheden i den pågældende sag. Resultatet af politiets efterforskning skal være, at dem der er skyldige bliver dømt, og at dette sker i overensstemmelse med den materielle sandhed. Det er altså et princip, der er med til at sikre, at skyldige drages til ansvar, uden at uskyldige dømmes.

Princippet om den materielle sandhed bliver også inddraget af Menneskerettighedsdomstolen (herefter EMD) når de skal vurdere, om der er tale om fair trial og om et ulovligt tilvejebragt bevis kan benyttes. Her lægger de nemlig vægt på, om dette bevis er pålideligt. Dette fremgik bl.a. i EMD afgørelsen Kahn v. UK, dom af 12. Maj 2000, som vil blive behandlet nærmere i nedenstående afsnit.

Når der skal tages hensyn til den materielle sandhed, er der nogle argumenter der taler for, at et ulovligt tilvejebragt bevis bliver ekskluderet, ligesom der er nogle argumenter der taler imod eksklusion.

Imod eksklusion

Det vigtigste argument der taler imod eksklusion, og dermed taler for admission af et ulovligt tilvejebragt bevis er, at der skal tages hensyn til den materielle sandhed. Som nævnt ovenfor er dette et princip, der har det mål, at skyldige skal drages til ansvar. Det ville derfor være i strid med dette princip, hvis en skyldig gik fri, fordi et ulovligt tilvejebragt bevis ikke kan anvendes.

Forfatter til bogen "Ulovligt tilvejebragte beviser", Birgitte Brøbech, mener desuden, at hvis man ekskluderer for mange ulovligt tilvejebragte beviser, så kan dette medføre, at politiets efterforskningsarbejde bliver ineffektivt, da politiet måske bliver mindre aggressive i deres efterforskning.⁹

Et andet argument imod eksklusion er, at eksklusion er i strid med den frie bevisførelse og den frie bevisdømmelse. Dette betyder, at de beviser som ikke udelukkes positivt af loven, bør kunne anvendes i en retssag. Birgitte Brøbech mener ikke, at der skal foretages indskrænkninger i den frie bevisførelse, fordi et bevis er ulovligt tilvejebragt, men at det derimod skal overlades til domstolene at vurdere, hvilke virkninger tilvejebringelsen kan have haft på bevisets anvendelighed. Hvis bevisernes korrekthed og pålidelighed ikke er blevet påvirket af tilvejebringelsen, er dette synspunkt specielt vigtigt. Jf. Birgitte Brøbech er bevisets pålidelighed altid påvirket, uanset om det er tilvejebragt på lovlig eller ulovlig vis, og at den upålidelighed en ulovlig tilvejebringelse måtte medføre, ikke er noget specielt. Hun mener, at dommerne er vant til at bedømme et bevis og dets pålidelighed og, at de derfor er i stand til at vurdere den øgede risiko for upålidelighed, der måtte være.¹⁰ Jeg er enig i begge af Birgitte Brøbechs ovenstående holdninger.

For eksklusion

Et synspunkt der taler for eksklusion, kunne netop være det modsatte af ovenstående. Et synspunkt der siger, at hensynet til den materielle sandhed betyder, at ulovligt tilvejebragte beviser skal ekskluderes, da de er upålidelige. Der kan opstå en risiko for,

⁹ UTB, s. 19

¹⁰ UTB, s. 20

at udfaldet af retssagen er materielt ukorrekt, da det måske kan være svært for dommerne at vurdere, om et bevis er mangelfuldt eller upålideligt, når det allerede er kommet frem i retten. Princippet om den materielle sandhed betyder netop, at retten så vidt muligt skal finde frem til sandheden, og det kan derfor tale både for og imod dette princip at ekskludere et bevis – retten finder måske ikke frem til nogen sandhed, hvis beviset ekskluderes, men hvis det ikke ekskluderes, risikeres det, at det er en usandhed der kommer frem.

I mange situationer i det daglige liv, siger man, at man skal lade tvivlen komme en til gode. Dette gælder også inden for strafferetten. Her har vi *in dubio pro reo* princippet, som betyder, at hvis der foreligger tvivl, så skal denne tvivl komme den sigtede til gode. Der skal dog være tale om rimeligt begrundet tvivl, og ikke blot enhver form for usikkerhed. Hvis det afgørende bevis mod den tiltalte, er tilvejebragt på en sådan måde, at dette bevis ikke længere er pålideligt, så kan der være tale om rimeligt begrundet tvivl, og den tiltalte bør derfor ikke dømmes. Desuden er der i den danske lovgivning fastsat nogle regler for politiets efterforskning. Disse regler begrænser politiet i deres efterforskning, og der er dermed givet udtryk for, at ikke alle midler skal tages i brug for at få en skyldig dømt.

Opsamling

Den materielle sandhed er med til at sikre, at skyldige bliver draget til ansvar for deres kriminelle handlinger, uden at uskyldige bliver dømt. Det ville være i strid med dette princip, hvis en skyldig gik fri, blot fordi et bevis er indhentet på ulovlig vis og derfor ikke kan anvendes. Birgitte Brøbech mener, at dommerne er i stand til at vurdere bevisets pålidelighed uanset om det er ulovligt tilvejebragt eller ej, og at det derfor ikke bør have nogen indflydelse på, om beviset kan fremlægges i en retssag. På den anden side kan det hævdes, at et bevis som udgangspunkt er upålideligt, hvis det er ulovligt tilvejebragt, og at der derfor er tvivl om beviset fra starten. *In dubio pro reo* princippet siger, at al tvivl skal komme den sigtede til gode. Dette taler altså for, at ulovligt tilvejebragte beviser skal ekskluderes. Det er min mening, at hensynet til den materielle sandhed skal vurderes ved hver enkelt sag, hvor der er opstået en problematik omkring ulovligt tilvejebragte beviser. Det ville ikke være muligt på forhånd at afgøre, at af

hensyn til den materielle sandhed, skal alle beviser der er tilvejebragt på ulovlig vis, enten ekskluderes eller admitteres.

Hensynet til fair trial

Som omtalt, er retten til fair trial hjemlet i EMRK art. 6, stk. 1. Dette hensyn kan også begrænse brugen af ulovligt tilvejebragte beviser. Dog er art. 6, stk. 1 generelt ikke til hinder for, at ulovligt tilvejebragte beviser ikke kan anvendes i en retssag. Reglerne om admission eller eksklusion af beviser er nemlig ikke reguleret i art. 6, og det er derfor op til de nationale domstole at vurdere, om et bevis skal ekskluderes eller admitteres.¹¹ Dog kan EMD godt vurdere, at admission af et bevis har været i strid med art. 6. Hvis et bevis er blevet tilladt i en retssag, og admissionen af dette bevis gør retssagen unfair, er dette i strid med konventionen, da denne kræver en fair trial. Det er op til EMD at afgøre om retssagen har levet op til kravet om fair trial efter art. 6, stk. 1. Dette var tilfældet i Kahn v. UK, dom af 12. maj 2000. Her var Sultan Kahn tiltalt for narkotika handel. Han blev dømt på baggrund af et bevis, som var tilvejebragt ved hjælp af hemmeligt aflytningsudstyr, som var installeret af politiet. Han ankede dommen, da han mente, at hans retssag havde været uretfærdig og dermed i strid med EMRK art. 6, stk. 1. Anken blev dog afvist med den begrundelse, at kränkelsen af hans privatliv, jf. art. 8, blev opvejet af det formål at bevise, at han var involveret i en alvorlig kriminalitet. EMD udtalte nemlig, at optagelsen foretaget med det hemmeligt anbragte aflytningsudstyr, var i strid med EMRK art. 8, idet optagelsen ikke opfyldte konventionens legalitetskrav og dermed krænkede Kahns ret til privatliv. EMD udtalte, at hvis Kahn havde klaget til den nationale domstol over bevisets pålidelighed og denne domstol var kommet frem til, at beviset skulle have været ekskluderet, så ville EMD have haft mulighed for at dømme til fordel for Kahn. Så på trods af, at det pågældende bevis var i strid med konventionen, blev afgørelsen, at der ikke havde været tale om unfair trial. Selvom det afgørende bevis var i strid med art. 8, var det ikke upålideligt, og der var derfor ikke sket overtrædelse af EMRK art. 6, stk. 1.

¹¹ Den europæiske menneskerettighedskonvention – for praktikere, s. 463.

Selvom beviset i dommen Kahn v. UK var i strid med EMRK art. 8, var der ikke tale om et ulovligt tilvejebragt bevis, da optagelsen ikke havde været i strid med national ret¹². Der foreligger dog sager, hvor der netop har været tale om et ulovligt tilvejebragt bevis, og hvor admissionen af dette bevis alligevel ikke har medført en uretfærdig rettergang. Dette var tilfældet i Parris v. Cypern, dom af 4. juli 2002. Her var der tale om en obduktionsrapport, som var blevet tillagt betydning i en sag om mord. Denne rapport var tilvejebragt i strid med national ret, og var dermed ulovligt tilvejebragt. Domstolen kom dog frem til, at der ikke var tale om en uretfærdig rettergang eller krænkelse, idet der også forelå andre beviser mod tiltalte.

Heller ikke i Schenk vs. Schweiz, dom af 12. juli 1988, var art. 6 overtrådt, selvom der var tale om et ulovligt tilvejebragt bevis. I denne straffesag var der brugt en optagelse af en telefonsamtale som bevis. Denne telefonsamtale var blevet optaget i strid med den nationale lovgivning, og der var dermed tale om et bevis tilvejebragt på ulovlig vis. EMD lagde dog vægt på, at forsvarets rettigheder var blevet overholdt, og at denne optagelse ikke var det eneste bevis, som afgørelsen byggede på. Der var derfor ikke tale om en overtrædelse af art. 6.

Opsamling

Når det skal afgøres om et ulovligt tilvejebragt bevis skal ekskluderes, skal der tages hensyn til kravet om fair trial i EMRK art. 6. Det skal vurderes om tilladelse af det pågældende bevis vil gøre retssagen uretfærdig. Ved gennemgang af domspraksis fra EMD fremgår det, at en retssag kan opfylde kravet om fair trial, selvom et ulovligt tilvejebragt bevis er blevet anvendt i sagen. EMD har tilladt både beviser der er i strid med konventionen, men ikke er i strid med den nationale lovgivning, ligesom de har tilladt beviser, der ikke er i strid med konventionen, men som er i strid med den nationale lovgivning. Ud fra ovenstående domme tillægger EMD det nemlig ikke så meget betydning, om beviset er ulovligt tilvejebragt eller ej. Det er mere afgørende om det

¹² Kahn v. UK og Den europæiske menneskerettighedskonvention – for praktikere, s. 464-465.

pågældende bevis er pålideligt eller ej, og om der har været andre beviser mod den tiltalte i sagen. Det kan desuden have en betydning, hvilken forbrydelse der er tale om. Hvis der er sket en krænkelse af den tiltalte, kan dette alligevel blive opvejet af formålet at bevise den alvorlige kriminalitet. Her ser EMD altså på om proportionalitetskravet er opfyldt. EMD foretager hermed en helhedsbedømmelse, for at afgøre om der har været tale om retfærdig rettergang.

Andre hensyn og overvejelser

Udover de nævnte hensyn øverst i afsnittet, samt hensynet til den materielle sandhed og fair trial, skal domstolene også tage hensyn til f.eks. retssystemets troværdighed og omdømme.

Det er desuden vigtigt, at vurdere det præventive hensyn. Dette gælder generelt for problematikken omkring ekskludering af ulovligt tilvejebragte beviser. Som allerede påpeget, så er risikoen, at politiets efterforskningsarbejde bliver ineffektivt, hvis domstolen ekskluderer alle ulovligt tilvejebragte beviser. Omvendt kan det også være med til at forebygge, at politiet foretager ulovlige efterforskningsskridt. Så kan det diskuteres hvorvidt dette betyder, at politiets efterforskningsarbejde hermed er ineffektiv eller om de blot følger reglerne. Præventionshensynet har dog ikke lige så stort betydning her i Danmark, som det måske ville have i USA eller i et land, hvor der er tale om korrump politi. Min opfattelse er, at der i de fleste sager om ulovligt tilvejebragte beviser i Danmark, er tale om uforsætlige handlinger fra politiets side. Beviserne er ikke tilvejebragt ulovligt på en forsætlig måde, og i praksis burde det derfor ikke have den store effekt på politiets arbejde, om ulovligt tilvejebragte beviser bliver ekskluderet eller ej.

Når det skal vurderes om et bevis skal ekskluderes, bliver det, som det fremgår ovenfor, ofte taget i betragtning hvilken forbrydelse, der har været tale om. Hvis der er begået en meget alvorlig forbrydelse, er opfattelsen, at politiet må benytte sig af mere krænkende indgreb end ved mindre alvorlige forbrydelser. Dette kan i nogle tilfælde betyde, at et bevis der er ulovligt tilvejebragt, bliver tilladt i en sag, fordi der netop er tale om en alvorlig forbrydelse. Når der er tale om alvorlige forbrydelser, er samfundet og i

forlængelse heraf også retssystemet, mere interesserede i at opklare forbrydelsen, og mere tvivlsomme beviser tillades måske derfor.

Hvis situationen eksempelvis er, at en person er kørt over for rødt, og derfor skal have en bøde, så er den almindelige opfattelse, at denne lovovertrædelse ikke er lige så vigtig at opklare, som hvis der var tale om voldtægt eller mord. Hvis der netop er tale om de nævnte forbrydelser, så er disse forbrydelser utrolig vigtige at opklare, i samfundets øjne, og det kan være mere acceptabelt at anvende beviser, der er en smule tvivlsomme. En dommer kan måske mene, at når der blot er tale om en simpel lovovertrædelse, som at køre over for rødt, er hensynet til den materielle sandhed ikke helt så vigtig, og beviser der er ulovligt tilvejebragt vil derfor ikke blive anvendt. Denne situation kunne dog vendes om, idet der kunne argumenteres for, at hvis en forbrydelse har været alvorlig, så er sanktionen for denne forbrydelse også værre og dermed mere krænkende, end hvis der blot er tale om en simpel, uagtsom lovovertrædelse. Netop derfor er det også endnu vigtigere, at de beviser der bruges til at dømme den tiltalte, ikke kan give anledning til nogen form for tvivl. Det må selvfølgelig, først og fremmest, slås fast, at "in dubio pro reo" ikke nødvendigvis bliver sat til side, hvis et ulovligt tilvejebragt bevis tillades anvendt. Hvis der i en straffesag er nogen tvivl om hvorvidt den tiltalte rent faktisk har begået den pågældende forbrydelse, skal han/hun ikke dømmes. Det er dermed ikke min opfattelse, at retssikkerheden bliver krænkede, ved at tillade ulovligt tilvejebragte beviser i straffesager, vedrørende mere alvorlige forbrydelser. Det er blot en overvejelse om, om der burde være en større tendens til at ekskludere disse beviser i sager, som kan medføre længere frihedsstraf.

Tendensen er som nævnt, at desto mere alvorlig forbrydelse, desto større anledning er der til at se bort fra at forskellige betingelser ikke er opfyldt. Dette er på trods af, at retspraksis inden for strafferet, bygger på, at vi hellere vil lade ti skyldige gå fri, end at dømme en uskyldig (princippet om *favor defensionis*). Der er altså tale om to - lidt modstridende holdninger. Den processuelle retssikkerhed og den materielle sandhed bliver en smule tilsidesat i forsøget på at opklare forbrydelser. Fokus ender med at være et andet sted, specielt hos befolkningen, når der er tale om alvorlige forbrydelser. Det er som sådan ikke et problem i dag, at dette er opfattelsen i samfundet. Dog kan det en dag ende med, at vi får behov for at ændre på denne situation. Her kunne det overvejes om en evt. løsning kunne være, at når der er tale om forbrydelser, der har en sanktion som

er længere end X antal års fængsel, så kan et ulovligt tilvejebragt bevis ikke tillades, hvis de materielle betingelser ikke er overholdt. Det ville kun være en overtrædelse af de formelle, og evt. de processuelle betingelser, der kunne medføre, at disse beviser blev admitteret i sådanne sager. Det kunne ligefrem indføres i lovgivningen, og ikke blot være noget, der kunne udledes af retspraksis.

Retspraksis om ulovligt tilvejebragte beviser

De beviser der anvendes i en retssag kan være tilvejebragt på flere forskellige måder. Det kan være beviser som privatpersoner er kommet med, eller det kan være beviser som politiet er kommet frem til ved brug af afhøringer, agentvirksomhed, tvangsindgreb osv. Der medtages kun de domme, hvor det pågældende bevis er tilvejebragt ved ulovlige tvangsindgreb, fotokonfrontation eller agentvirksomhed.

Et tvangsindgreb er et indgreb i en persons rettigheder. Indgrebet foretages af politiet, anklagemyndigheden eller retten, og sker som led i efterforskningen af en forbrydelse. Et tvangsindgreb ville være ulovligt, hvis ikke det var hjemlet et sted i lovgivningen. Politiet er nødt til at kunne foretage disse indgreb, som f.eks. anholdelse, ransagning og telefonaflytning, og derfor er der nogle regler, som giver adgang til disse indgreb. Den enkeltes beskyttelse viger altså for samfundets interesse i at opklare den pågældende forbrydelse. Lovgivningen indeholder nogle regler, der er fastsat for at undgå at adgangen til disse tvangsindgreb misbruges. Dette gælder bl.a. grundloven § 71 om anholdelse, RPL § 793 om ransagning og EMRK art. 8 om ret til privatliv. Tvangsindgreb kan bl.a. anvendes til at sikre et eller flere beviser der skal bruges i en eventuel retssag, sikre at den sigtede er til stede ved retssagen, f.eks. ved hjælp af en varetægtsfængsling eller til at afbryde den sigtede i den kriminelle handling.¹³

For hvert tvangsindgreb er der opstillet nogle materielle, processuelle og formelle betingelser. Der er forskel i disse betingelser, idet der også er forskel på de forskellige former for tvangsindgreb. Desto mere indgribende et indgreb er, desto flere betingelser

¹³ Straffeprocess s. 50-53 og Straffesagens gang s. 82-83

er der til det.¹⁴ Der er dog nogle generelle betingelser der gælder for alle typer af tvangsindgreb. Indgrebet må ikke stå uforholdsmæssigt i forhold til formålet. Dette betyder, at der ikke må foretages betydningsfulde indgreb, som f.eks. ransagning, hvis der blot er tale om en ubetydelig forbrydelse, som f.eks. at køre over for rødt. Indgrebet må ikke være mere indgribende end den sanktion, som den pågældende forbrydelse kan medføre, ligesom der ikke må foretages et tvangsindgreb, hvis et mindre indgribende tvangsindgreb kan foretages og stadig opfylde formålet. Her skal proportionalitetsgrundsætningen altså overholdes.

De materielle betingelser vedrører kravet til kriminalitetens art, mistankens styrke samt indikation. Her er der, som tidligere nævnt, betingelser om, at hvis der skal foretages et alvorligt indgreb, så skal kriminaliteten og mistanken have en vis art, ligesom indgrebet skal kunne begrundes, f.eks. hvis der er flugtfare eller gentagelsesfare.

De processuelle betingelser vedrører hvordan tvangsindgrebet skal foretages. Her kan der opstå problemer, hvis politiet eksempelvis ved en ransagning ikke har overholdt RPL § 798, stk. 1 om, at ransagningen skal foretages så skånsomt som muligt, eller hvis der ikke har været de krævede vidner til ransagningen.

Hvis det er de formelle betingelser der ikke er opfyldt, er der blot tale om, at politiet f.eks. ikke har fået den nødvendige kendelse til en ransagning, inden de foretager denne. Hvis de materielle betingelser var opfyldt og politiet kunne have fået en kendelse inden ransagningen, er der blot tale om en tilsidesættelse af de formelle betingelser.¹⁵

Der er tale om et ulovligt tvangsindgreb, hvis en af de ovenstående betingelser ikke er overholdt. Hvis det er de materielle betingelser der ikke er opfyldt, er der større sandsynlighed for eksklusion af beviset, end hvis det er de formelle eller de processuelle betingelser der ikke er overholdt. Hvis der er mere end en type betingelser der ikke er opfyldt, er der ligeledes større sandsynlighed for bevis eksklusion, end hvis det blot er en af betingelserne der ikke er opfyldt.

¹⁴ Straffesagens gang, s. 87

¹⁵ UTB s. 79-81, straffesagens gang s. 87 og straffeprocess s. 51-52

I dette afsnit vil der blive gennemgået domme fra de danske domstole og fra den europæiske menneskerettighedsdomstol. I konklusionen sidst i afhandlingen vil der være en sammenligning af retspraksis fra de danske domstole og fra menneskerettighedsdomstolen.

Retspraksis fra de danske domstole

Ransagning

De nedenstående domme omhandler ransagning. Bestemmelserne vedrørende ransagning findes i RPL kapitel 73 og er ovenstående blevet berørt en smule.

For at politiet kan foretage en ransagning, skal den pågældende person være mistænkt med rimelig grund, og ransagningen skal have væsentlig betydning for efterforskningen, jf. RPL § 794, stk. 1.¹⁶ Derudover er der nogle forskellige regler der skal overholdes. Eksempelvis skal politiet på forhånd have en retskendelse til ransagningen, jf. § 796, stk. 2, medmindre der foreligger periculum in mora, jf. § 796, stk. 3. Desuden skal ransagningen foretages så skånsomt som muligt, jf. § 798, stk. 1 og der skal være vidner tilstede i form af den mistænkte eller 2 andre vidner, jf. § 798, stk. 2 og 3. Ransagningen må ikke omfatte meddelelser fra personer som er udelukket fra vidneforklaring efter § 170, f.eks. den mistænkte forsvarer, jf. § 794, stk. 3.¹⁷

I dommen U.1995.752 H – M/S Skalafjall - havde politiet fået et stort antal ransagningskendelser af Færøernes ret. Politiet efterforskede om der havde været ulovlige forhold i forbindelse med finansiering af et skibsbyggeri. De havde fået besked på, at hvis der ved ransagningen af advokat A og B's kontorer, fandtes dokumenter vedrørende andre skibsprojekter, så skulle disse dokumenter også sikres. Politiet tog dokumenter der vedrørte et skibsprojekt, hvor der allerede verserede en retssag og hvor B var tiltalt for bedrageri. A og B klagede over ransagningen, og mente, at disse dokumenter skulle leveres tilbage, da disse ikke kunne anvendes i den pågældende retssag. Efter ransagningen havde politiet gennemgået disse dokumenter, uden

¹⁶ Straffepoces, s. 89

¹⁷ Straffesagens gang, s. 88-91

samtykke fra A og B. Forsvarerne ville desuden have byretten til at afgøre, om det efter § 746, stk. 1 havde været lovligt, at politiet havde gennemgået disse dokumenter uden samtykke. Byretten mente ikke, at politiet havde lavet mere end en umiddelbar konstatering af, om dokumenterne skulle leveres tilbage med det samme eller om de skulle udleveres til retten til første gennemsyn, og at dette havde været lovligt. Retten mente ikke at kunne slå fast, at der havde været tale om, en planlagt og forsætlig omgåelse af bestemmelserne om ransagningen. Afgørelsen blev anket til landsretten, som stadfæstede Færøernes rets kendelse. Landsrettens afgørelse blev med Justitsministeriets tilladelse anket igen til Højesteret. Højesteret stadfæstede landsrettens kendelse, hvilket betød, at politiet måtte foretage en besigtigelse af de beslaglagte dokumenter, for umiddelbart at konstatere, om de skulle leveres tilbage til klagerne eller om de skulle udleveres til retten til første gennemsyn. Højesteret tog i denne sag ikke stilling til om selve ransagningen havde været ulovlig. Det må konstateres, at eftersom politiet i forvejen havde fået ransagningskendelser af retten, så har de formelle betingelser været opfyldt. Spørgsmålet er dog om de processuelle betingelser ikke har været opfyldt, eftersom politiet gennemgår beslaglagte dokumenter, uden forudgående samtykke hertil.

I denne sag mente byretten ikke, at der var grundlag for at fastslå, at politiet forsætligt havde omgået reglerne for ransagning.

U.1984.762 H – i denne sag havde politiet også fået kendelse til at foretage ransagninger hos den sigtedes forsvarere og revisor. Den sigtede var afgået ved døden, og ransagningen foregik uden vidner. Efter disse ransagninger kærede forsvarerne og revisoren kendelsen til landsretten, som afgjorde, at betingelserne for ransagningen var opfyldt. Landsretten bemærkede dog, at politiet burde have fået de kærendes samtykke til, at ransagningen blev foretaget uden vidner. Forsvarerne kærede igen denne afgørelse til Højesteret, som slog fast, at ransagningerne havde været tilstrækkeligt begrundede i sagens omstændigheder. Landsrettens afgørelse blev derfor stadfæstet, dog igen med en bemærkning. Højesteret mente nemlig, at beslaglæggelsen ikke burde have omfattet korrespondance mellem den sigtede og dennes forsvarer, samt forsvarerens interne noter. I denne sag havde de processuelle betingelser altså ikke været opfyldt. De materielle og formelle betingelser havde været opfyldt, og Højesteret

anså ikke den processuelle fejl for alvorlig nok til, at ransagningen skulle være ulovlig på denne baggrund.

I de følgende to domme, var de materielle betingelser ikke opfyldt.

I U.1980.907 H¹⁸ endte ransagningen og beslaglæggelsen med at blive ophævet. Her efterforskede politiet, om en forsvarer F havde overtrådt straffelovens § 152, stk. 1 om uberettiget videregivelse af fortrolige oplysninger. I forbindelse med denne efterforskning, havde byretten afsagt kendelse om ransagning og beslaglæggelse hos en journalist på en dagbladsredaktion. Journalisten kærede kendelsen til landsretten og til Højesteret, med påstand om ophævelse af ransagningen og beslaglæggelsen. Jf. domsreferatet: *"Antaget at der, hvis formålet kræver det, og betingelserne i rpl. § 783-784 i øvrigt er opfyldt, også kan ske beslaglæggelse af dokumenter hos personer, der er omfattet af reglerne om vidnefritagelse..."*. Højesteret kom frem til, at der godt kan foretages ransagning og beslaglæggelse hos personer som ellers ville være omfattet af reglerne om vidnefritagelse, og at de formelle og processuelle betingelser i denne sag var opfyldt. Dog mente Højesteret ikke, at de materielle betingelser var opfyldt, idet der ikke havde været tilstrækkelig anledning til at foretage ransagning og beslaglæggelse. Desuden kunne man ikke, ud fra de beslaglagte dokumenter se fra hvem journalisten havde modtaget materialet, og de ville derfor ikke kunne bruges som bevis i den pågældende sag. Kendelsen, og dermed ransagningen og beslaglæggelsen, blev derfor ophævet. En ophævelse har samme konsekvenser, som en ekskludering, da beviserne ikke kan anvendes i retssagen. I denne sag var det nok, at de materielle betingelser ikke var opfyldt.

I U.1984.292 H var de materielle betingelser heller ikke opfyldt og ransagningen og beslaglæggelsen blev derfor ophævet. Den sigtede T var sigtet for forsætlig skattesvig, og da politiet mente, at der fandtes beviser for dette ved sigtedes advokat, afsagde byretten en ransagningskendelse mod advokat A. Efter denne ransagning kærede A kendelsen til landsretten, og derefter til Højesteret. Landsretten udtalte, at de formelle betingelser for ransagning og beslaglæggelse forelå, men at der i det foreliggende

¹⁸ U.1980.907 H og UTB s. 94-95

tilfælde ikke har været tilstrækkelig anledning til at iværksætte dette. Ransagningen og beslaglæggelsen blev derfor ophævet. Anklagemyndigheden kærede landsrettens kendelse til Højesteret. Samtlige dommere tiltræder, at der kan ske ransagning hos en forsvarer, uanset om retten kan pålægge ham at afgive vidneforklaring under straffesagen, men at ransagning og beslaglæggelse hos en forsvarer er et væsentligt indgreb, og det bør kun foretages undtagelsesvist. Flertallet af dommerne mente ikke, at der forelå særlige omstændigheder, der kunne begrunde ransagningen og beslaglæggelsen. Højesteret stadfæstede derfor landsrettens kendelse.

I begge domme blev ransagningen altså ophævet, idet de materielle betingelser ikke var opfyldt, på trods af, at de formelle og processuelle betingelser var opfyldt.

U.2005.3007 V / TfK.2005.644/1 – her var der foretaget en ulovlig ransagning af A's lejlighed. Under denne ransagning havde politiet taget fotos, som de ikke havde indhentet samtykke til. A's forsvarere nedlagde derfor påstand om, at billederne skulle destrueres. I byretten blev det afgjort, at selve fremgangsmåden ved ransagningen ikke havde været ulovlig og at der på tidspunktet for afgørelsen ikke var nogen tvist om politiets videre efterforskning og brug af fotografierne. Det måtte være op til den dømmende ret, at vurdere bevisværdien af fotografierne. Der var desuden ikke hjemmel i RPL § 746, stk. 1 til, at man kunne pålægge politiet at destruere de pågældende fotos. Påstanden om, at disse skulle destrueres kunne derfor ikke tages til følge. Landsretten stadfæstede denne afgørelse. I denne dom, var det kun de formelle betingelser der var overtrådt, og dette var ikke nok til en ekskludering af beviserne.

"Sagen om de misrøgtede svin" – Højesterets kendelse af 25. februar 1994, drejede sig om overtrædelse af de formelle betingelser. Sagen omhandlede overtrædelse af Dyreværnsloven i forbindelse med en svinebesætning. Der var med 5 måneders mellemrum foretaget to ulovlige ransagninger, i to stalde som tilhørte den tiltalte. Ransagningerne var ulovlige, da der ikke forudgående var indhentet en kendelse og ransagningerne først blev indberettet til retten flere måneder senere. Anklagemyndigheden ønskede bl.a. at bruge en indhentet fotomappe som bevismiddel, men dette protesterede forsvareren imod. Jf. Dyreværnslovens § 24 har politiet til

enhver tid, uden retskendelse, adgang til et dyrehold, hvis det skønnes nødvendigt. Byretten mente, at der var sket en fejlfortolkning af bestemmelsen, og at der havde været tale om en ulovlig ransagning. Retten mente, at en misforståelse af bestemmelsen ville kunne være forståelig i et enkelt tilfælde, men ikke i to forskellige tilfælde, med 5 måneders mellemrum. Dette betød, at reglerne i RPL kapitel 73 var tilsidesat. Byretten ekskluderede derfor beviserne. Denne afgørelse blev stadfæstet af landsretten, med samme begrundelser. Højesteret kom dog ikke frem til samme resultat og de lod anklagemyndigheden anvende beviserne. Her lagde man vægt på, at der ikke kunne være nogen tvivl om, at den manglende indberetning til retten skyldtes en misforståelse fra politiets side, og at der derfor ikke var tale om en forsætlig overtrædelse af § 796, stk. 3. Ifølge Højesteret var det ikke tilstrækkeligt til at ekskludere beviserne, at der forelå to ransagninger med 5 måneders mellemrum. Desuden mente Højesteret, at de pågældende beviser kunne være lovligt indhentede på anden måde og at de materielle betingelser for ransagningerne derfor var til stede, samt at beviserne var af væsentlig betydning for sagen. Her var det igen blot de formelle regler der ikke havde været overholdt. De processuelle regler må vurderes at være overholdt, da der ikke er noget der tyder på, at reglerne for selve udførelsen af ransagningerne ikke har været overholdt.

”Sagen om de døde kreaturer” – Vestre Landsrets kendelse af 22. december 1995. I denne sag var der sket en overtrædelse af Dyreværnsloven, i forbindelse med vanrøgt af en kvægbesætning. Forsvareren ønskede hele sagen afvist, da han mente, at sagen byggede på en ulovlig ransagning. Denne påstand blev afvist både af byretten og landsretten. Begge retter slog fast, at der havde været tale om en ulovlig ransagning, da der ikke var indhentet en retskendelse på forhånd, eller inden for 24 timer efter indgrebet. Retterne mente desuden ikke, at der forelå det rette grundlag for at foretage en ransagning uden forudgående samtykke, og at fremgangsmåden ved udførelsen af ransagningen havde været ulovlig. Denne handlemåde var dog ikke så grov, at det var nok til at afvise sagen. Derudover blev alvoren af tiltaltes kriminalitet vejet op mod grovheden af den krænkelse, den tiltalte havde været udsat for. Retterne mente desuden, at sagen mest byggede på nogle undersøgelser, der var foretaget *efter* den ulovlige ransagning. Anvendelsen af de pågældende beviser ville ikke forringe den

tiltalt mulighed for at forsvare sig, og dermed få en retfærdig rettergang, jf. EMRK art. 6. I denne sag var det altså både de formelle betingelser og de processuelle betingelser der ikke var overholdt. Alligevel blev sagen ikke afvist, og beviserne blev ikke ekskluderet. Dette blev bl.a. afgjort på baggrund af, at de materielle betingelser var opfyldt og at den tiltalte på trods af beviserne, ville kunne få en retfærdig rettergang.¹⁹

Konfrontation og fotoforevisning

Politiet kan anvende konfrontation og fotoforevisning som en del af deres efterforskning.

En direkte konfrontation er, når en mistænkt forevises for personer uden for politiet og må kun foretages hvis den pågældende er mistænkt med rimelig grund og konfrontationen har væsentlig betydning for efterforskningen, jf. § 817, stk. 1. Her er der altså de samme betingelser som ved ransagning. En konfrontationsparade hvor en sigtet fremvises, må kun foretages hvis den sigtede med rimelig grund er mistænkt for en forbrydelse der kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder, eller derover, jf. § 817, stk. 2. Både ved direkte konfrontation og konfrontationsparade gælder det, at indgrebet ikke må foretages hvis det er uforholdsmæssigt, jf. § 817, stk. 4.

Ved fotoforevisning af en mistænkt gælder der de samme regler som ved konfrontation. Der må kun vises fotografier af en mistænkt til personer uden for politiet, hvis denne person med rimelig grund er mistænkt, og hvis det har væsentlig betydning for efterforskningen, jf. RPL § 812. Jf. § 813 må der kun forevises billeder af en person, der ikke er mistænkt, efter reglerne i §§ 814 og 815. Hvis personen ikke har samtykket til forevisningen, skal politiet jf. disse bestemmelser f.eks. indhente en kendelse til dette (her gælder *periculum in mora* også), og det må kun ske hvis efterforskningen angår en forbrydelse der kan medføre fængselsstraf i 1 år og 6 måneder, eller derover.

Jf. RPL § 745 d, skal forsvareren underrettes og have mulighed for at være til stede ved konfrontationer og fotoforevisning.

¹⁹ UTB, s. 83-84

I U.2001.661 V var der under en efterforskning opstået en tvist mellem politiet og forsvareren om hvordan en fotomappe, der skulle bruges i en fotokonfrontation, skulle sættes sammen. Anklagemyndigheden indbragte spørgsmålet for retten, for at få fotomappen godkendt til fotokonfrontation. Betingelserne for, at der kan vises billeder af en mistænkt, til en uden for politiet er, som nævnt, at den pågældende skal være mistænkt med rimelig grund og at indgrebet skal have væsentlig betydning for efterforskningen. Byretten mente, at disse betingelser var opfyldt, men afviser det rejste spørgsmål fra prøvelse. Retten skal nemlig afgøre tvister om lovligheden af politiets efterforskningsskridt, og spørgsmålet om en gennemførelse af den pågældende fotokonfrontation omfatter ikke en tvist om dette, idet der ikke foreligger regler herom. Forsvareren kærede afgørelsen til landsretten, som kom frem til samme resultat. Landsretten tog ikke forsvarerens protest imod, at den pågældende fotomappe kunne anvendes i en fotokonfrontation, til følge. Landsrettens begrundelse for dette, var lig byrettens; der er ikke fastsat regler for sammensætning af en fotomappe der skal anvendes ved fotokonfrontation og det er derfor politiet der skal afgøre hvordan fotomappen skal sammensættes, i henhold til reglerne i RPL kap. 75 a. Disse regler var ikke tilsidesat, og retten fandt derfor ikke noget grundlag for, at den påtænkte fotokonfrontation skulle være ulovlig. Fotokonfrontationens bevisværdi måtte derfor efterfølgende afgøres under domsforhandlingen.

I Østre Landsrets kendelse af 29. oktober 1999, var byretten kommet frem til, at den tiltalte kunne varetægtsfængsles på baggrund af en fotokonfrontation, hvor vidnet havde udpeget den tiltalte med 100 % sikkerhed. Landsretten var ikke enig i denne afgørelse og tilsidesatte den derfor. Landsrettens afgørelse om at løslade den tiltalte, blev begrundet med, at *"den foretagne fotokonfrontation findes, hverken i sig selv eller sammenholdt med sagens øvrige oplysninger, at kunne begrunde en mistanke, der giver tilstrækkeligt grundlag for varetægtsfængsling..."*²⁰. Under et gennemsyn af fotos, forud for fotokonfrontationen, havde vidnet med 90 % sikkerhed udpeget en anden person som gerningsmand, men denne person havde et alibi for gerningstidspunktet. I denne sag var der ikke noget spørgsmål om det pågældende bevis skulle ekskluderes, men sagen

²⁰ UTB, s. 101

viser, at et bevis kan tillægges begrænset vægt på grund af den måde beviset er tilvejebragt på. Her var der et vidne, der med 100 % sikkerhed pegede på den tiltalte, men fordi der forelå tvivl om måden denne vidneudtalelse var kommet frem på, anses denne ikke som tilstrækkelig til at begrunde en varetægtsfængsling.²¹

I Hvidovre Rets dom af 8. august 1996, var der nogle formelle betingelser angående udførelsen af en fotoforevisning, der var blevet overtrådt. Disse omstændigheder kom først frem under selve domsforhandlingen, og retten havde derfor ikke på forhånd mulighed for at ekskludere de pågældende beviser. Dog fik omstændighederne stadig en indflydelse på beviserne og anvendelsen af disse i sagen. Der havde i denne sag været afholdt en lovlig konfrontationsparade, hvor den tiltaltes forsvarer var til stede. Den forurettede F eller vidnet V kunne ikke udpege nogen som gerningsmand, og da forsvareren var gået, lod en betjent F og V gennemse stationens fotoalbum. Herefter opstod der tvivl om hvordan dette var foregået. Det fremgik af politirapporten, at F havde set albummet alene, hvorefter V havde set albummet alene, og at de to ikke havde haft mulighed for at snakke sammen mellem disse forevisninger. Desuden fremgik det, at V skulle have udpeget det samme foto som F, og med sikkerhed. Under domsforhandlingen forklarede F og V, at de havde set albummet sammen, og at V ikke havde udtalt sig så sikkert som det var forklaret i politirapporten. Grundet alle disse forhold, mente retten ikke, at fotoforevisningen overfor V kunne tillægges stor bevisværdi. Dog kunne F's udpegning af fotoet af tiltalte, som gerningsmand, indgå i bevisvurderingen, dog med en vis begrænset vægt. På baggrund af en række andre beviser endte retten med at afgøre, at den tiltalte var gerningsmanden. I denne sag var beviset altså ikke blevet ekskluderet på forhånd, og dommerne måtte derfor selv vurdere beviset og dets pålidelighed. Som tidligere nævnt skal dommere hele tiden vurdere beviser, vidner, tiltalte osv. Det samme skulle de i denne sag. Der blev truffet en afgørelse til fordel for anklagemyndigheden, men formentlig på baggrund af andre beviser end lige det bevis der var tilvejebragt på en mangelfuld måde. Spørgsmålet er om dommerne ville være kommet frem til samme afgørelse, hvis ikke der havde forelagt andre beviser. Uanset, så var man i denne dom nødt til at stole på, at dommerne ville

²¹ UTB, s. 100-101

være i stand til selv at vurdere bevisets pålidelighed, selvom der var tale om et ulovligt tilvejebragt bevis, som blev fremlagt under domsforhandlingen.

Agentvirksomhed²²

Ovenfor er der gennemgået domme der omhandler ransagning, konfrontation og fotoforevisning. Et andet og meget vigtigt område inden for ulovligt tilvejebragte beviser er agentvirksomhed. Specielt dette område kan give anledning til forskellige problemstillinger.

Politiet benytter ofte agenter i de sager der i bund og grund kun kan opklares ved hjælp af politiets overvågning. Dette er sager hvor der reelt ikke er noget offer, og ofte ikke er nogen til at anmelde forbrydelsen. Agenter benyttes ofte i sager om handel med narko. Politiet kan bruge en agent, som bliver filtreret ind i det pågældende miljø, og derefter fungerer som en meddeler, der giver oplysninger videre (dog ikke at forveksle med begrebet "meddeler", som er en person uden for politiet, der giver oplysninger videre til politiet, fra det miljø han befinder sig i). Det kan dog ofte være svært at bevise noget, blot ved brug af en agent. Derfor benytter politiet sig i nogle tilfælde af agentvirksomhed, også kaldet *agent provocateur*. Denne betegnelse kommer af, at en agent, aktivt er en del af forbrydelsen, f.eks. som køber af narkotika. Her går agenten ind og fremprovokerer udførelsen af forbrydelsen. Her kan grænsen mellem lovlig og ulovlig agentvirksomhed være meget tynd. Som udgangspunkt er agentvirksomhed ulovligt, jf. RPL § 754 a, stk. 1 og politiet må altså ikke medvirke til en forbrydelse, som led i deres efterforskning. Der er dog i § 754 a, stk. 1, nr. 1-3, nogle undtagelser der gør agentvirksomhed lovligt; *"1) der foreligger en begrundet mistanke om, at lovovertrædelsen er ved at blive begået eller forsøgt, 2) efterforskningsskridtet må antages at være af afgørende betydning for efterforskningen og 3) efterforskningen angår en lovovertrædelse, som efter loven kan straffes med fængsel i 6 år eller derover."*²³

Med agentvirksomhed gælder det, at selvom ovenstående betingelser er opfyldt, så kan politiet kun iværksætte agentforanstaltninger, hvis der på forhånd er givet en

²² Straffeprocessen, s. 143-146 og straffesagens gang, s. 77 og s. 80-81

²³ Retsplejeloven, § 754a, stk. 1, nr. 1-3

retskendelse til det. Ligesom ved ransagning, gælder der dog undtagelsen, at hvis øjemålet forspildes ved at vente på en retskendelse, kan indgrebet foretages, og så kan der efterfølgende indhentes en kendelse, jf. RPL § 754 c og § 754 c, stk. 3.

Når der udføres agentvirksomhed er der tale om en øvre og en nedre grænse. Hvis aktiviteten ligger under den nedre grænse, er der tale om lovlig agentvirksomhed. Her er der blot tale om en almindelig efterforskning. Den øvre grænse er provokationsforbuddet og er denne grænse overskredet er der tale om ulovlig agentvirksomhed. Det er udgangspunktet, at de formelle, processuelle og materielle betingelser er overholdt. Hvis de ikke er det, vil der være tale om ulovlig agentvirksomhed, selvom provokationsforbuddet er overholdt. Man skal altså sørge for at overholde betingelserne og holde sig under den nedre grænse (almindelig efterforskning) eller midt imellem den nedre og den øvre grænse (lovlig agentvirksomhed).²⁴

Provokationsforbuddet er fastslået i RPL § 754 b, stk. 1 og betyder, at foranstaltningerne ikke må forøge omfanget eller grovheden af lovovertrædelsen.

Når en sag om agentvirksomhed kommer for retten, eller det behandles som en del af hovedforhandlingen i en sag om f.eks. narkokriminalitet, er det ofte et spørgsmål om foranstaltningerne har været under eller over den nedre grænse, eller den øvre grænse. Hvis foranstaltningerne har været over den nedre grænse, er disse omfattet af bestemmelserne om agentvirksomhed, og det skal derfor afgøres om disse er overholdt. Hvis der f.eks. ikke er indhentet en forudgående retskendelse, eller der ikke har forelagt den fornødne begrundet mistanke, er der tale om ulovlig agentvirksomhed. Det skal herefter vurderes om, og hvilken, betydning dette vil få for sagen. Hvis foranstaltningerne har været over den øvre grænse, idet provokationsforbuddet er overtrådt, skal det ligeledes afgøres hvilken betydningen dette får.

De nedenstående domme, vil være med til at give et overblik over, hvornår der har været tale om ulovlig agentvirksomhed, og evt. hvilke konsekvenser dette kan have.

I de første tre domme, er reglerne for agentvirksomhed blevet overskredet, og der har dermed været tale om ulovlig agentvirksomhed.

²⁴ UTB, s. 218

I U.1997.343 Ø blev T i byretten idømt fængsel i 3 år og 6 måneder. Han ankede efterfølgende dommen, idet han mente, at han havde været udsat for ulovlig agentaktion. I efterforskningen havde politiets meddeler B udgivet sig som mellemmand for opdigtede narkokøbere. Han havde desuden bestilt nogle vareprøver, med tilladelse fra politiet. Den tiltaltes forsvarer mente, at der var opstået et agentforhold. Landsretten holdt fast i, at T ikke blot havde haft en mindre rolle i sagen, men at han havde deltaget mere aktivt. Landsretten udtalte, at når en meddeler udgiver sig som mellemmand for en opdigtet køber af narkotika, og dette sker efter aftale med politiet, så griber meddeleren aktivt ind i sælgerens dispositioner. Når meddeleren afgiver bestilling på en vareprøve, er dette endnu mere en aktiv indgriben i sælgerens forhold. Begge foranstaltninger ansås derfor for at være omfattet af RPL's bestemmelser om agentvirksomhed. Landsretten afgjorde, at politiet havde handlet i strid med § 754 a-d og det ansås for *"risikabelt og meget betænkeligt..."*, at politiet havde det pågældende samarbejde med B. Dog havde der efter T's egen forklaring ikke været tale om situationer, hvor han havde følt sig provokeret til at levere narkotika, og hans forsæt var derfor ikke blevet påvirket af B's agentvirksomhed. Så selvom politiet havde begået fejl, og der dermed var blevet brugt beviser der var tilvejebragt i strid med loven, så mente landsretten ikke, at dette var begrundelse nok til, at tiltalte helt eller delvist kunne fritages fra sin straf. Landsretten stadfæstede derfor byrettens dom, også med hensyn til strafudmålingen.

Også i U.2012.2225 Ø var der tale om ulovlig agentvirksomhed. Her var T fundet skyldig i medvirken til forsøg og forsøg på overtrædelse af straffelovens § 222, stk. 2 og til dels § 224, idet han over internettet havde planlagt samleje og anden kønslig omgang med en 9-årig pige. Barnets moder, M skulle også deltage. Da T var ankommet til M og barnets bopæl var han blevet anholdt. Under efterforskningen havde politiet overtaget chatten, og planlagt mødet med T. Byretten mente ikke, at der var tale om en såkaldt "lokkedue" situation, idet M ikke var offer, men i stedet udøvede en aktivitet der er omfattet af medvirkensbegrebet i straffelovens § 23. Efterforskningen faldt derimod ind under bestemmelserne om agentvirksomhed, da der er tale om en situation hvor politiet aktivt deltager i et kriminelt handlingsforløb. Retten fandt derfor, at politiet skulle have

indhentet en kendelse forud for iværksættelsen af aktionen, jf. RPL § 754 c. Dog var betingelserne for iværksættelsen tilstede, og der var derfor kun tale om en formel fejl fra politiets side. Byretten tillagde derfor *"... ikke denne fejl betydning i relation til hverken skyldsspørgsmålet eller strafudmålingen."* Byretten mente desuden heller ikke, at provokationsforbuddet var overtrådt, da politiet ikke havde medvirket til en forøgelse af lovovertrædelsen. T ankede afgørelsen til Landsretten, som tiltrådte byrettens begrundelser og dermed stadfæstede de dommen.

I U.1991.881 Ø var T1 og T2 tiltalt for overtrædelse af § 191, om overdragelse af euforiserende stoffer. Under hovedforhandlingen i nævningesagen ønskede anklagemyndigheden at anvende nogle bånd- og videooptagelser mellem de tiltalte, som bevis. Dette protesterede T2's forsvarer imod, idet samtalerne var ført som et led i agentvirksomhed, og at reglerne herom ikke var overholdt, idet der hverken på forhånd eller efterfølgende var indhentet kendelse fra retten. Landsretten afviste protesten med den begrundelse, at spørgsmålet om hvilken virkning det skulle have for tiltalen mod T2, at reglerne om agentvirksomhed ikke var overholdt, skulle afgøres af nævningene, sammen med skyldsspørgsmålet. Nævningene svarede benægtende til spørgsmålet om T2's straf skulle bortfalde eller nedsættes. Landsretten lagde nævningenes besvarelse til grund.

I U.2008.1587 H blev det derimod afgjort, at der var tale om lovlig agentvirksomhed. I denne sag blev T1-3 ved et nævningeting dømt for forsøg på terrorisme, jf. straffelovens § 114, stk. 1, nr. 1 og 7. De tiltalte gjorde gældende, at der var foregået ulovlig agentvirksomhed, da den var blevet iværksat uden begrundet mistanke om, at forbrydelse var ved at blive begået. De gjorde desuden gældende, at politiet ikke havde opfyldt kravet om, at agentvirksomhed ikke må forøge lovovertrædelsens omfang eller grovhed. Sagens opklaring havde bl.a. sin baggrund i netop denne agentvirksomhed. Politiets Efterretningstjeneste benyttede sig af meddeler M, der som bevis anført af anklagemyndigheden, afgav vidneforklaring.

Jf. RPL § 754 e finder reglerne om politiets brug af agenter ikke anvendelse ved efterforskningen af bl.a. straffelovens § 114 om terrorisme. Jf. retsformandens udtalelse i denne sag, betyder dette ikke, at efterforskningen af terrorisme kan foregå uden nogen

form for begrænsning og regulering, men det betyder f.eks., at kravet om, at der skal indhentes forudgående kendelse fra retten, ikke gælder i denne form for efterforskning. Det antages dog, at provokationsforbuddet og mistankekravet gælder, når PET anvender agenter i sager om terrorisme. Højesteret anførte dette i deres begrundelse for dommen. Højesteret udtalte, at M's agentvirksomhed havde opfyldt de nævnte betingelser, og at der derfor ikke var nogen begrundelse for at anse det for ulovlig agentvirksomhed. Der var derfor ikke med henvisning til agentvirksomheden, grundlag for at lade straffen bortfalde eller nedsætte. Højesteret stadfæstede derfor landsrettens dom. Dog skærpede de straffen således, at de tiltalte fik henholdsvis 12 og 5 års fængsel, i stedet for 11 og 4 års fængsel.

Anklagemyndigheden kan også anvende beviser der er indhentet af udenlandske agenter. Dette var tilfældet i U.2002.340 H. Her var T1 og T2 af landsretten fundet skyldige i henholdsvis 4 og 8 forhold, vedrørende import af kokain eller forsøg herpå. Et af disse forhold var et forsøg på at indsmugle 10 kg kokain. Dette var kommet i stand på initiativ fra en civil agent, der arbejdede for det østrigske politi. Dommen blev anket til Højesteret af de tiltalte. De gjorde begge gældende, at de havde været udsat for ulovlig agentvirksomhed, efter de danske regler, og at virkningerne af dette måtte være, at de ikke kunne straffes. De ville derfor have enten strafbortfald eller strafnedsættelse af straffen, fastsat af landsretten. Anklagemyndigheden argumenterede, at den agentaktion der var udført, ikke var udført af dansk politi, og at dansk politi heller ikke havde medvirket hertil, og at reglerne i RPL § 754 a-d ikke var overtrådt. Der kunne derfor, ifølge anklagemyndigheden, hverken ske straffrihed, strafbortfald eller strafnedsættelse. Statsadvokaten sendte en skrivelse til T2's forsvarer, hvori der bl.a. var anført, at agentens handlinger klart ville have været i strid med reglerne om agentvirksomhed, hvis der havde været tale om en agentaktion iværksat af dansk politi.

I Strafferetsplejeudvalgets betænkning nr. 1023/1984 om politiets indgreb i meddelelshemmeligheden og anvendelse af agenter, er det bl.a. anført, at provokationsforbuddet ikke må overskrides, når der anvendes agenter. Hvis grænserne er overskredet, og der derfor er tale om ulovlig agentvirksomhed, bør dette dog alligevel ikke fritage gerningsmanden for strafansvar.

Højesteret udtalte, at hvis agentaktionen var udført af dansk politi, ville den have været i strid med provokationsforbuddet. Af forarbejderne til § 754 a, fremgår det, at en overtrædelse af reglerne ikke kan fritage gerningsmanden for straf, medmindre der foreligger særlige omstændigheder. Det mente Højesteret ikke var tilfældet, og der kunne derfor hverken ske strafbortfald eller strafnedsættelse. Dog udtalte Højesteret, at mængden af den kokain de tiltalte forsøgte at indsmugle var meget større i det forhold hvor agenten havde deltaget, end de andre forhold, og at det derfor ikke kunne udelukkes, at agentens overtrædelse af provokationsforbuddet havde forøget forbrydelsens grovhed. Højesteret rådede derfor til, at dette blev tillagt betydning ved strafudmålingen.

I denne sag, ville reglerne altså have været overtrådt, hvis der havde været tale om en agentaktion iværksat af eller under deltagelse af dansk politi. Da dette ikke var tilfældet, kunne der derfor ikke ske strafbortfald eller strafnedsættelse. Dog fremgår det tydeligt af dommen, at selv hvis det havde været en agentaktion iværksat af dansk politi, så ville de tiltalte alligevel være blevet idømt straf, da en overtrædelse af reglerne om agentvirksomhed ikke medfører straffrihed. Det kunne blot have medført en strafnedsættelse.

Opsamling på agentvirksomhed:

Ofte er der i sager vedrørende agentvirksomhed ikke tvivl om, at den tiltalte rent faktisk har begået den pågældende forbrydelse. Dette foreligger der ofte beviser på og derfor er problemstilling som regel ikke om de beviser der er tilvejebragt ved ulovlig agentaktion, skal ekskluderes. Det der derimod er et problem, er om den tiltalte har været provokeret til at foretage eller forøge forbrydelsen. Hvis agenten ikke havde været involveret, ville gerningsmanden så ikke have begået en helt så grov forbrydelse? Eller ville han måske slet ikke have begået nogen forbrydelse? Disse spørgsmål kan give anledning til stor usikkerhed omkring bevisets værdi, og det er derfor vigtigt, at provokationsforbuddet ikke overskrides, når politiet iværksætter agentaktioner.

Øvrige domme fra dansk retspraksis

I U.2006.1967 Ø var T tiltalt for hærværk efter straffelovens § 291, stk. 1. Anklagemyndigheden ønskede at anvende nogle optagelser, som bevis. Disse beviser var foretaget af forurettede og var i strid med lov om tv-overvågning. Byretten gav kendelse til, at optagelserne kunne anvendes. T kærede derefter afgørelsen til landsretten, med påstand om, at optagelsen ikke admitteres. Dette blev begrundet med tilsidesættelse af beskyttelsesinteresser, at den pågældende kriminalitets omfang og karakter ikke var alvorlig, og at det var usikkert om optagelserne var pålidelige. T anførte desuden, at hensynet til fair trial jf. EMRK art. 6, talte for at ekskludere optagelserne. Landsretten stadfæstede byrettens dom og tiltrådte dermed, at beviserne kan indgå som bevis i sagen, uanset om optagelserne er foretaget i strid med lovgivningen. Ved afgørelsen blev der bl.a. lagt vægt på, at der ikke var tale om, en bagatelagtig lovovertrædelse og at forsvareren havde haft mulighed for at anfægte beviset.

Nedenstående dom omhandler plea bargain og medtages, selvom den er en smule uden for de ovenstående områder. Dommen medtages da den er et godt eksempel på, at vidneførelser også kan give anledning til spørgsmål om bevisekskludering. Den viser desuden, at der er forskel på forskellige retssystemer og retsregler, og at dette nogle gange kan medføre problemer.

U. 2009.941 H omhandler en straffesag mod T 1-3, der alle tre, blandt andre forhold, var tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 191, stk. 1. Anklagemyndigheden ønskede at føre fire personer, A-D, som vidner. Disse vidner var i USA blevet dømt i den samme sag, og havde indgået en plea bargain aftale med den amerikanske anklagemyndighed. En plea bargain aftale betyder, at de tiltalte kan få tiltalefrafald eller strafnedsættelse, hvis de samarbejder med anklagemyndigheden og afgiver forklaring i sager mod deres medgerningsmænd.

Byretten tillod ikke, at anklagemyndigheden førte disse fire vidner, og T 1-3 blev derfor frifundet. Byretten begrundede bl.a. dette med, at de indgåede plea bargain aftaler var identiske med de aftaler der blev indgået i dommen U.1982.1027 H (hvor vidner også blev afvist), og at selvom den danske anklagemyndighed, i den nuværende sag, ikke stod som medunderskriver på aftalen, så havde anklagemyndigheden tiltrådt disse aftaler, idet de havde givet tilsagn om, at vidnerne ikke ville blive retsforfulgt i denne sag i

Danmark. Den danske anklagemyndighed havde forpligtet sig til at orientere de amerikanske myndigheder, om vidnernes forklaring. Dette ville have betydning for deres strafudmåling i USA, og byretten mente derfor, at vidnerne ville have interesse i at afgive de samme forklaringer, som de tidligere havde gjort i efterforskningen, og at disse vidneforklaringer derfor var forbundet med så store betænkeligheder, at de ikke kunne tillades.

Dommen blev efterfølgende anket til landsretten. Før hovedforhandlingen besluttede landsretten at udskille spørgsmålet om, hvorvidt de fire vidner kunne føres under hovedforhandlingen. Landsretten afgjorde, at vidnerne godt kunne føres i sagen. Her har landsretten lagt vægt på, at i en dom af 17. juni 1998, har flertallet i Højesteret udtalt, at i sager hvor efterforskningen er særligt vanskelig, er der mulighed for at motivere en sigtet til at medvirke til sagens oplysning. En sådan motivation kan f.eks. være en udsigt for den sigtede til at få nedsat sin straf. De lagde desuden vægt på, at de fire vidner havde væsentlig betydning for sagens afgørelse. Landsretten tog ikke stilling til forklaringernes bevismæssige værdi. Højesteret stadfæstede landsrettens kendelse og udtalte, at selvom plea bargains aftaler som udgangspunkt er ulovlige i Danmark, så "*... kan de dog ikke anses for stridende mod grundlæggende danske retsprincipper..*". Højesteret udtalte desuden, at man måtte lægge det til grund, at i sager om international kriminalitet, må der tages hensyn til, at andre lande kan have nogle straffeprocessuelle regler, som er forskellige fra de danske. Højesteret bemærkede dog, at vidneforklaringer kan være usande, og at der skal tages højde for dette, når bevisværdien skal vurderes.

Denne dom viser bl.a. at vidneafhøringer kan tillades, selvom de egentlig er foretaget i strid med dansk ret. I dette tilfælde var der nogle omstændigheder der gjorde, at beviset kunne anvendes, bl.a. at plea bargains aftaler ikke er strid med de grundlæggende danske retsprincipper, selvom de er i strid med lovgivningen, og at der var tale om en vanskelig sag med international karakter, hvori der var tale om grænseoverskridende forhold.

Beviser indhentet af forsvarerne

De domme, der er blevet gennemgået i de ovenstående afsnit, omhandler alle beviser, der er indhentet af anklagemyndigheden. Begrundelsen for dette er, som nævnt i

afgrænsningen, at det oftest er disse beviser, der giver anledning til problemer og, at retspraksis derfor overvejende vedrører disse beviser. Der kan dog også foreligge tilfælde, hvor forsvareren har indhentet beviser, som er ulovligt tilvejebragt. Som eksempel kan nævnes, at det er anklagemyndigheden, der skal foretage efterforskningen i en straffesag. Jf. RPL § 745 d, kan forsvareren stille forslag med hensyn til efterforskningen. Dette betyder, at forsvareren ikke på egen hånd kan foretage ransagninger og andre efterforskningsskridt, som foretages af politiet. Hvis forsvareren f.eks. foretager en ransagning på egen hånd, og under denne ransagning finder beviser til fordel for den sigtede, er dette bevis ulovligt tilvejebragt, og dette bør få samme konsekvens, som var det anklageren, der havde tilvejebragt et bevis på ulovlig vis.

Hvis der i en sag foreligger beviser, som er indhentet ulovligt af forsvareren, bør dommerne eller nævningene (alt efter hvem der skal tage stilling til spørgsmålet) gøre de samme overvejelser, som hvis det er anklageren, der vil benytte et bevis, der er tilvejebragt på en ulovlig eller mangelfuld måde. Det skal altså vurderes, om bevisets pålidelighed er påvirket af tilvejebringelsen. Det skal desuden afgøres, hvilke betingelser der ikke er overholdt; de formelle, materielle eller de processuelle betingelser. Hvis det blot er de formelle regler der er overtrådt, vil det formentlig ikke være nok til, at beviset skal ekskluderes. Hvis det derimod er de materielle betingelser, der ikke er overholdt, vil beviset med stor sandsynlighed blive ekskluderet. Jf. retspraksis er det meget sandsynligt, at så længe det blot er formelle regler, der er overtrådt, så kan beviset tillades. Det er de materielle betingelser, der er afgørende i sådanne sager, og det vurderes, at det samme må gælde for beviser, der er indhentet ulovligt af forsvareren. I ovenstående eksempel har forsvareren foretaget en ransagning, hvilket er ulovligt. I en sådan situation er de materielle betingelser ikke overholdt, idet forsvareren ikke har fået en forudgående kendelse til ransagningen, og heller ikke efterfølgende ville kunne få en retskendelse. Dette vil formentlig medføre, at beviset på forhånd skal ekskluderes. Hvis det først bliver taget op under hovedforhandlingen, ville konsekvensen formentlig være, at beviset ikke vil have nogen betydning ved afgørelse af skyldsspørgsmålet og strafudmålingen.

Opsamling

Ved vurderingen af, om et ulovligt tilvejebragt bevis skal ekskluderes, er det afgørende, hvilke betingelser det er, der ikke er overholdt. Hvis der blot er tale om en formel fejl, bliver beviset tilladt. Hvis det derimod er de materielle betingelser, der ikke er overholdt, bliver beviset ekskluderet. Dette er tilfældet selvom både de formelle og de processuelle betingelser er overholdt. Ved agentvirksomhed er det afgørende, om provokationsforbuddet er overtrådt. Hvis det ikke er overtrådt, kan beviser der er fremkommet ved ulovlig agentvirksomhed, tillades.

Retspraksis fra den Europæiske Menneskerettighedsdomstol

Når dommene fra EMD skal gennemgås, kan det ikke gøres på helt samme måde, som ved de danske domme. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol tager i disse sager ikke stilling til, om et ulovligt tilvejebragt bevis skal ekskluderes fra en retssag eller ej. Når en sag kommer for EMD, foreligger der allerede en afgørelse fra en domstol i det pågældende medlemsland, og beviset er allerede blevet brugt i denne sag, på den ene eller den anden måde. Det EMD skal vurdere er, om brugen af det eller de ulovligt tilvejebragte beviser, har betydet, at en eller flere artikler i konventionen er blevet overtrådt. De skal vurdere, om beviset er blevet tilvejebragt på så forsætlig eller grov vis, at det f.eks. medfører, at der ikke har været tale om fair trial, jf. art. 6, eller at der er sket en krænkelse af privatlivets fred, jf. art. 8. I disse domme er det altså mere den betydning det pågældende bevis har haft på en afgørelse, der er det vigtige, frem for hvilken betydning det vil komme til at få.

I de følgende fire domme kom EMD frem til, at anvendelsen af et ulovligt tilvejebragt bevis, ikke medførte krænkelse af EMRK, art. 6.

I Hegas mod Tjekkiet, dom af 01.03.07 var klager A tjekkisk statsborger, som var blevet dømt for medvirken til et røveri. En kvinde var blevet overfaldet og hendes håndtaske, indeholdende en stor sum penge, var blevet stjålet. Politiet anholdte efterfølgende B, og aflyttede A's telefon. Der blev lavet en liste over de samtaler A og B havde haft med hinanden, og listen viste, at A og B havde haft samtaler med hinanden lige før og lige

efter røveriet. Desuden anbragte politiet aflytningsudstyr på C, B's kæreste, som mødtes med A. A indrømmede her, at han havde begået røveriet sammen med B. Klager A mente, at disse indgreb og anvendelsen af beviserne, var i strid med art. 6 og 8. Domstolen afgjorde, at der ikke havde været tale om uretfærdig rettergang og dermed overtrædelse af art. 6. Der var derimod tale om overtrædelse af art. 8, da disse indgreb havde krænket klagers ret til privatliv, og var ikke foretaget i overensstemmelse med den nationale lovgivning.

I sagen *Pélissier og Sassi mod Frankrig*, af 25.03.99²⁵, afgjorde EMD, at det ikke var en krænkelse, at der som bevis i en straffesag blev benyttet et dokument, som ikke var tilvejebragt i overensstemmelse med national ret og dermed var ulovligt tilvejebragt. Der var ikke sket en overtrædelse af art. 6. Her lagde domstolen vægt på, at beviset ikke havde været afgørende for de nationale domstoles afgørelse.

I dommen *Turquin mod Frankrig*, af 24.01.02²⁶ havde der ikke været tale om en krænkelse, og der var derfor ikke sket nogen overtrædelse af art. 6. Turquin var tiltalt for mord, og anklagemyndigheden anvendte en optagelse mellem Turquin og hans ekskone, hvor han tilstod mordet. Turquin vidste ikke, at samtalen blev optaget. Der var ingen bestemmelser i den nationale lovgivning, der regulerede anvendelsen af en sådan optagelse, så der var ikke sket nogen egentlig overtrædelse af national ret. Optagelsen var desuden ikke det eneste bevis i retssagen, og havde derfor ikke nogen afgørende betydning for afgørelsen.

I dommen *P.G. og J.H. mod UK*, af 25.09.01²⁷, var der tale om et bevis i strid med konventionen, men ikke i strid med national ret. I denne sag havde det britiske politi fået et tip om, at to personer, A og B, ville begå et røveri. Der blev derfor afgivet mundtlig og skriftlig tilladelse til at installere skjult aflytningsudstyr i B's lejlighed. Der skete ikke noget røveri, men A og B blev senere anholdt i en stjålet bil, indeholdende elefanthuer og

²⁵ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere, s. 464

²⁶ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere, s. 464 (i fodnoterne)

²⁷ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere, s. 465

andet udstyr. Politiet ønskede at sammenligne stemmer, fra de båndoptagelser de havde fra B's hjem, med de tiltaltes stemmer. Der blev derfor installeret aflytningsudstyr i de tiltaltes celler og på de politifolk, der skulle være i kontakt med de tiltalte. Der blev givet skriftlig tilladelse til dette af politimesteren. Optagelserne af stemmerne skete uden de tiltaltes viden eller tilladelse. En ekspert sammenlignede optagelserne og kom frem til, at det var "sandsynligt", at den ene af de tiltaltes stemmer var på båndoptagelserne fra lejligheden, og at det var "meget sandsynligt", at den andens stemme var på de samme optagelser. De blev derfor dømt for forsøg på røveri. De klagede efterfølgende over brugen af aflytningsudstyret, jf. art. 8, og at en del af beviserne vedrørende aflytningsudstyret ikke blev videregivet til forsvareren inden retssagen, jf. art. 6, stk. 1. Domstolene kom frem til, at der ikke havde været tale om en overtrædelse af art. 8 i forbindelse med indhentning af oplysninger om brugen af B's telefon, idet domstolene mente, at dette indgreb havde været nødvendigt, i forhold til efterforskningen af den pågældende forbrydelse. Med hensyn til anvendelsen af skjult aflytningsudstyr i B's lejlighed og på politistationen, kom domstolen derimod frem til, at der var sket en overtrædelse af art. 8, idet de nationale regler for aflytning på daværende tidspunkt ikke var overholdt, og indgrebet i den tiltaltes ret til privatliv ikke var sket i henhold til loven. Domstolen kom desuden frem til, at der ikke havde været nogen overtrædelse af art. 6, stk. 1, idet forsvareren havde haft muligt for at stille de spørgsmål, der skulle stilles, til retten, og den del af beviserne som ikke var forelagt forsvareren, dannede ikke grundlag for anklagerens sag. Der var altså andre beviser, der blev forelagt for juryen, og som dannede grundlaget for tiltalen.

I de tre af de ovenstående domme, vurderede EMD, at der ikke forelå en krænkelse af EMRK, med den begrundelse, at det pågældende bevis ikke havde været det afgørende i sagen.

I de følgende to domme forelå der derimod en krænkelse af EMRK, art. 6.

Dommen Jalloh mod Tyskland, af. 11.07.06²⁸, vedrører et søgsmål, der blev anlagt af en statsborger i Sierra Leone, med bopæl i Tyskland. I oktober 1993 havde to civilklædte betjente set sagsøgeren tage to plastikposer ud af sin mund, for derefter at overdrage dem til en person, som gav sagsøger penge. Politibetjentene formodede, at poserne indeholdte stoffer og gik over for at anholde ham. Da de var ved at anholde ham, slugte han en lille pose, han stadig havde i munden. De fandt ingen stoffer på ham, og anklageren krævede derfor, at han skulle indtage et brækmiddel, så han ville kaste den lille pose op. Den anholdte blev bragt til et hospital, hvor han nægtede at indtage midlet. Fire politibetjente holdte ham derfor nede, mens en læge indførte et rør gennem hans næse, hvorved de gav ham brækmidlet. Han kastede derefter en pose op, indeholdende stoffer, og kort tid efter blev han undersøgt af en læge, der vurderede, at han var egnet til tilbageholdelse. Han blev senere tiltalt for narkosmugling og blev varetægtsfængslet. De pågældende beviser, som var tilvejebragt ulovligt, havde været de afgørende beviser mod ham. Han klagede derefter over, at han havde fået tvunget brækmidlet i sig, og at beviserne mod ham derfor var ulovligt tilvejebragte. Han klagede desuden over, at hans ret til ikke at inkriminere sig selv, var blevet krænket. Han påberåbte sig derfor art. 3, 6 og 8 i konventionen. Domstolen udtalte, at når sagsøgeren kunne opbevare stofferne i munden, var der ikke tale om, at han solgte stoffer i store mængder. Politiet burde have ventet på, at stofferne var blevet udskilt naturligt fra kroppen. Domstolen mente, at det foretagne indgreb mod sagsøger, måtte have tilført ham smerte, angst og ydmygelse, og at der kunne være blevet brugt et mindre krænkende indgreb for at få beviserne. Domstolen konkluderede, at sagsøger var blevet udsat for både fysisk og psykisk krænkelse, og der var derfor tale om en umenneskelig og nedværdigende handling i strid med art. 3. Domstolen ville ikke tage stilling til art. 8, idet de havde konkluderet, at der var sket en overtrædelse af art. 3, og der derfor ikke ville opstå noget problem i henhold til art. 8. Med hensyn til art. 6, bemærkede domstolen, at selvom det ikke havde været politiets hensigt, at påføre sagsøger smerte, så kunne den offentlige interesse i at sikre beviserne, ikke begrunde metoden hvorpå beviserne var tilvejebragt. Idet han var blevet tvunget til at indtage brækmidlet og dermed "fremkomme" med beviserne, var

²⁸ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere, s. 465

hans ret til ikke at inkriminere sig selv, blevet krænket. Hele retssagen kunne derfor betragtes som uretfærdig og i strid med art. 6.

Denne dom er altså et tydeligt eksempel på, at EMD også har den holdning, at hvis et mindre indgribende bevis ville kunne være anvendt, har det foretagne indgreb været ulovligt.

Selvinkriminering vil blive behandlet en smule mere indgående i nedenstående afsnit.

I dommen Allan mod UK, af 05.11.02²⁹ var sagsøger blevet dømt for mord på en butikschef. I februar 1995 havde politiet fået et anonymt tip om, at sagsøger havde været involveret i det pågældende mord ca. tre uger tidligere. Sagsøger blev anholdt, og benyttede sig derefter af retten til at forholde sig tavs. Der blev optaget samtaler i fængslets besøgsområde, mellem sagsøgte og hans veninde og mellem sagsøger og hans medanklagede i den celle, de delte. Efter noget tid placerede politiet, i sagsøgers celle, en person, der i mange år havde været meddeler for politiet. Han blev placeret i cellen for at prøve at få informationer ud af sagsøger. Senere hævdede politimeddeleren i et vidneudsagn, at sagsøger havde indrømmet at have været tilstede på mordstedet. Dette vidneudsagn og optagelserne var de afgørende beviser, der forbandt sagsøger med mordet. Sagsøger blev dømt for mordet, appellerede forgæves, og påberåbte derefter overtrædelse af art. 6, 8 og 13 til EMD. EMD afgjorde, at der var sket en overtrædelse af art. 8, idet der på daværende tidspunkt ikke forelå bestemmelser i den nationale lovgivning, der regulerede indgrebene således, at disse var i overensstemmelse med konventionens legalitetskrav. Domstolen mente desuden, at når der var sket en overtrædelse af art. 8, var der også sket en overtrædelse af art. 13. Med hensyn til art. 6, mente domstolen, at denne var overtrådt. Dette begrundede de med, at den meddeler, som politiet havde placeret i sagsøgers celle, igennem hele forløbet var blevet instrueret af politiet. Disse samtaler var en slags vedvarende afhøring og ville kunne sidestilles med afhøring af en tiltalt. Dog var reglerne for afhøring ikke overholdt, idet sagsøger eksempelvis ikke havde haft sin advokat til stede. Beviserne er desuden opnået i strid med sagsøgers vilje til at forholde sig tavs, og har dermed krænket hans ret til ikke at

²⁹ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere, s. 465

inkriminere sig selv. Domstolen kom derfor frem til det enstemmige resultat, at art. 6 om retfærdig rettergang var blevet overtrådt.

I de følgende to domme forelå ingen krænkelse af EMRK, idet forsvaret havde haft mulighed for at anfægte de pågældende beviser.

I dommen *Lee Davies mod Belgien*, af 28. Juli 2009³⁰ var anklager blevet dømt på baggrund af beviser, der var blevet tilvejebragt ved en ransagning, som ifølge de nationale domstole havde være ulovlig. Politiet var trængt ind på et privat område uden hjemmel hertil, hvor de havde afsløret alvorlig narkotikaforbrydelse, og sikret de beviser, der blev brugt i retssagen. EMD bemærkede, at der ikke var sket en krænkelse af EMRK, idet forsvaret havde haft mulighed for at anfægte beviserne, samt at der var tale om stærke og pålidelige beviser, der var af afgørende betydning for sagen. Det er lidt modstridende med de øvrige domme, at EMD begrunder, at der *ikke* er sket en krænkelse, med, at de pågældende beviser har haft afgørende betydning for sagen. I flere af de ovenstående domme har de netop brugt denne begrundelse til det modsatte resultat; hvis et bevis er ulovligt tilvejebragt, betyder det, at der ikke har været tale om en retfærdig rettergang, hvis dette bevis har haft afgørende betydning for sagen. EMD udtaler, at der er tale om stærke og pålidelige beviser i denne sag, og det kan være derfor, at det netop får den modsatte "effekt".

I *Bykov mod Rusland*, dom af 10. Marts 2009³¹ var der blevet benyttet en hemmelig aflytning af en samtale mellem klager og tredjemand, som bevis i retssagen. EMD afgjorde, at der på baggrund af dette, ikke var tale om en krænkelse af fair trial, selvom der havde været tale om en krænkelse af EMRK art. 8. Forsvarets rettigheder havde ikke været krænket, og de havde haft mulighed for at anfægte beviset, hvilket gjorde at art. 6 ikke var overtrådt. Beviset var desuden ikke det eneste og afgørende bevis.

³⁰ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere, s. 464

³¹ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere, s. 465

Agentvirksomhed

Ligesom ved retspraksis fra de danske domstole, vil sager fra EMRK vedrørende agentvirksomhed også blive gennemgået.

Ligesom den danske domstol, anerkender EMD, at det i visse sager kan være nødvendigt at anvende politiagenter, og EMRK er heller ikke til hinder for anvendelse af disse agenter eller beviser, der er tilvejebragt ved hjælp af agentaktioner. Der foreligger et provokationsforbud ligesom i dansk lovgivning, og der er den samme betingelse for brug af agentvirksomhed nemlig, at der skal foreligge begrundet mistanke. Ved afgørelse af, om en ulovlig agentaktion har medført en krænkelse af EMRK, skal det vurderes om det bevis, der er fremkommet ved aktionen har været det eneste eller afgørende bevis, om politiet har tilskyndet til forbrydelsen, og provokationsforbuddet dermed er overtrådt, og om der har været en kontrol med politiets efterforskning.³²

Dommen Teixeira de Castro mod Portugal, af 09.06.98³³ omhandlede brugen af undercover agenter. I forbindelse med overvågning af narkotika handel, tog to civilklædte betjente kontakt til A i håb om, at de igennem ham kunne få navnet på hans leverandør. De tilbød at købe flere kilo hash af ham, og udvidende om, at de to personer var betjente, indvilgede A i at finde dem en leverandør og sagde, at Francisco Teixeira de Castro (sagsøgeren) måske kunne hjælpe dem. Sammen kørte de hjem til sagsøgeren og under en narkohandel identificerede de sig selv og anholdte derefter A, sagsøger og en tredje person. Den nationale domstol slog fast, at selvom de to betjente havde handlet som provokatører i salget af heroin, var anholdelsen af sagsøger berettiget, idet der var fundet heroin i hans besiddelse. EMD udtalte, at selvom der er sket en stor stigning i organiseret kriminalitet, så må retten til en retfærdig retspleje ikke ofres. Den offentlige interesse kan ikke retfærdiggøre, at der i en retssag bruges beviser, der er opnået som en følge af politiets opfordring. De to politibetjentes handlinger var gået ud over, hvad der er tilladt som undercover agent. Domstolen afgjorde, at sagsøgeren ikke havde haft en retfærdig retssag, og at der havde været tale om en overtrædelse af art. 6.

³² Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere, s. 466

³³ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere, s. 466-467

Der var også tale om en krænkelse af EMRK i Ramanauskas mod Litauen, dom af 5. Februar 2008³⁴. Her var klager en anklager, som, af en betjent, var blevet tilbudt betaling mod, at en person blev frifundet i en straffesag. Efter flere forsøg, havde han taget imod bestikkelsen, men der var ingen beviser for, at han havde begået en strafbar handling. Der var blot tale om rygter. Møderne mellem politibetjenten og anklageren havde været på betjentens initiativ. Politibetjentens handlinger gik ud over, hvad der måtte anses for passiv efterforskning, og der forelå ingen beviser for, at klager havde overtrådt bestemmelser om korrupsion eller bestikkelse. Klager havde desuden været udsat for grov tilskyndelse fra betjentens side. Den nationale domstol havde ikke gjort noget, for at undersøge de pågældende beviser, selvom klager blev dømt på baggrund af disse beviser. EMD mente derfor, at det var en krænkelse af art. 6, stk. 1, og at klager var blevet dømt for bestikkelse, pga. disse beviser. Beviserne var ulovligt tilvejebragt ved politiets anstiftelse, og der var ingen tegn på, at han ville have begået forbrydelsen uden politiets indgriben.

I de følgende fire domme har der ikke været tale om en krænkelse af EMRK.³⁵

I både Calabro mod Italien og Tyskland, dom af 21. Marts 2002, og Sequeira mod Portugal, dom af 6. Maj 2003, havde der ikke forelagt tilskyndelse af forbrydelsen, og der var derfor ikke sket en krænkelse af EMRK.

I Eurofinacom mod Frankrig, dom af 7. September 2004, havde der været begrundet mistanke for at benytte agentvirksomhed, og politiet havde ikke tilskyndet til forbrydelsen. Domfældelsen byggede desuden på andre beviser end dette. Der havde derfor været tale om en retfærdig rettergang, og der var ikke sket overtrædelse af EMRK.

Heller ikke i dommen Miliniene mod Litauen, af 24. Juli 2008, havde politiet tilskyndet til forbrydelsen. Det havde en civil person derimod, hvorefter politiet var gået ind i sagen,

³⁴ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere, s. 467

³⁵ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere, s. 467

som et led i deres efterforskning. Desuden havde klagers forsvarer haft mulighed for at anfægte beviserne. Dommen var derfor ikke uforenelig med kravet om retfærdig rettergang.

Selvinkriminering

EMRK indeholder ikke noget direkte forbud mod selvinkriminering. Dette forbud findes derimod i FN konventionen om borgerlige og politiske rettigheder, art. 14, stk. 3, litra g. Jf. denne bestemmelse må ingen tvinges til at vidne mod sig selv eller erklære sig skyldig. Det er dog med henvisning til Saunders dommen, ikke i strid med selvinkriminerings forbuddet, hvis der f.eks. udtages blodprøve eller lignende indgreb over for den pågældende.³⁶ En tiltalt i en straffesag kan altså afgive falsk forklaring, hvis afgivelse af en sand forklaring ville kunne sigte ham eller hende for et strafbart forhold. En tiltalt kan også, i stedet for at afgive falsk forklaring, vælge at forholde sig tavs. Beskyttelsen mod selvinkriminering indtræder i det øjeblik, den pågældende kan vurderes som tiltalt i en straffesag.

Udgangspunktet i forvaltningsretten er, at borgere ikke er forpligtet til at afgive forklaring til offentlige myndigheder. Hvis en borger alligevel frivilligt vælger at afgive oplysninger, og disse oplysninger ikke er sande, risikerer denne borger at blive pålagt strafansvar. I nogle tilfælde foreligger der dog en pligt for borgerne til at afgive oplysninger til offentlige myndigheder. I nogle tilfælde er der af de offentlige myndigheder indhentet oplysninger fra en borger, som senere bliver tiltalt i en straffesag. Hvis disse oplysninger ville kunne anvendes som beviser i den pågældende straffesag, er spørgsmålet om anklagemyndigheden så må anvende disse. Jf. Saunders sagen kan sådanne oplysninger ikke anvendes i en straffesag, og anklagemyndigheden og politiet er altså nødt til selv at indhente de pågældende beviser på anden måde.³⁷

³⁶ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, s. 247

³⁷ Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab, s. 308-310 og 320-324

Opsamling

Ud fra ovenstående domme, ses det, at optagelser og andre beviser, der er indhentet i strid med art. 8, ikke nødvendigvis selvstændigt udgør en krænkelse af art. 6.

I flere af ovenstående domme, f.eks. Kahn og Schenk, har tiltalte haft adgang til retsindsigt og kontradiktion. Hvis dette er tilfældet, har dette ofte betydning for, om et ulovligt tilvejebragt bevis kan anvendes i en retssag uden, at der sker en overtrædelse af art. 6, da dette betyder, at forsvareren har haft mulighed for at anfægte beviset. Retten til retsindsigt og kontradiktion er ikke krænket, hvis tiltalte og dennes forsvarer har haft mulighed for at se og udtale sig om det relevante bevismateriale inden domsafsigelsen.³⁸ Det har desuden stor betydning for EMDs afgørelse, om det ulovligt tilvejebragte bevis har været det eneste og/eller afgørende bevis i sagen.

Perspektivering til udenlandsk ret

I dette afsnit vil der, udover en kort gennemgang af common law og civil law, blive lavet en perspektivering til enkelte common law lande. Disse lande vil være Malaysia, Irland og Sydafrika. Denne perspektivering er relevant for at prøve og lave en sammenligning mellem retssystemerne i enkelte common law lande, med Danmark og vores civil law retssystem. I de nedenstående afsnit vil jeg forsøge at give et kort indblik i disse landes regler, vedrørende ekskludering af beviser.

Common law vs. civil law

De fleste landes retssystemer er i dag opbygget efter common law eller civil law. Common law opstod i England i middelalderen, mens civil law opstod i det kontinentale Europa omkring samme tid.

Kontinentaleuropæisk ret (civil law) har romerretten som grundlag, og er kendetegnet ved at anerkende retskilder som f.eks. lovgivning, og tillægge lovgivningen større vægt

³⁸ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, s. 239-241

end f.eks. retssædvaner. I et civil law land skaber domstolene ikke ret, de fortolker den blot, modsat i common law.

I et retssystem der bygger på common law, har domstolene altså mulighed for selv at skabe ret, og ikke blot at fortolke den. Disse retssystemer har desuden en lovgivende institution som kan vedtage lovgivning. Denne lovgivning har samme retsskabende funktion som retspraksis. Oprindeligt bestod common law, af den praksis som blev skabt af dommere, der rejste rundt i landet for at holde ret og fred. Det var altså ikke et retssystem, hvor kernen var en juridisk tekst, som f.eks. i romerretten.³⁹

Det skal bemærkes, at vi i Danmark formentlig synes, at vores retssystem er anderledes end eksempelvis det franske, og sådan er det nok med de fleste civil law lande – vi synes at vores retssystemer er forskellige. Dog er vores retssystemer bygget op omkring det samme, og overordnet set, så er der ikke den store forskel. Når vi ser på lande med common law, synes vi også, at disse landes retssystemer ligner hinanden, selvom de i detaljerne også er forskellige fra hinanden.

De enkelte common law lande

Malaysia

I Malaysia har deres lov om beviser anvendt i straffesager, ikke noget forfatningsmæssigt fundament, ligesom menneskerettighederne ikke har nogen direkte indflydelse. Dette er ellers usædvanligt for et common law land. Malaysia har ikke tiltrådt hverken den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK), FN's konvention om borgerlige og politiske rettigheder (ICCPR) eller FN konventionen mod tortur, og disse konventioner er derfor ikke relevante for det malaysiske retssystem. Dog er det for nyligt blevet et slags politisk fænomen i Malaysia at respektere menneskerettighederne.⁴⁰

Indtil for nyligt fulgte de malaysiske domstole "Malaysia Evidence Act 1950". Jf. denne, kan domstolene ekskludere tilståelser, der er fremkommet ved hjælp af trusler, løfter eller tilskyndelser. Der står dog intet om andre beviser, der er ulovligt tilvejebragt. Det

³⁹ Global retskultur, s. 35- 43 og 97-98.

⁴⁰ Criminal Evidence and Human Rights, s. 103

har altså været op til de malaysiske domstole at afgøre sådanne spørgsmål. Afgørelsen Kuruma v. R⁴¹ erklærede, at hvis et bevis er relevant, kan det tillades, lige meget hvordan det er tilvejebragt. Der er i flere domme fra den malaysiske domstol, efterfølgende blevet henvist til denne dom, når det er afgjort, at et bevis skal tillades. Muligheden for at lave en regel om eksklusion, eller blot give dommerne en mulighed for at skønne om et bevis skal ekskluderes, er aldrig blevet seriøst overvejet. Der foreligger ingen sager i Malaysia, hvor det er lykkedes forsvareren at få et bevis ekskluderet, hvis beviset har været relevant. Det kan udledes heraf, at den eneste test den malaysiske domstol har foretaget, hvis et bevis er ulovligt tilvejebragt, er om beviset har relevans for sagen. Hvis dette er tilfældet, er beviset blevet tilladt.⁴²

I 2006 kom regeringen med "The Criminal Procedure (Amendment) Act 2006". Dette har været den mest gennemgribende reform på området i mere end 20 år. I denne lovændring er der nu flere regler omkring politiet og deres efterforskningsmetoder. F.eks. er der opstillet en liste med 15 punkter, der angiver, hvordan, under hvilke omstændigheder og med hvilke formål, politiet må foretage kropsvisitering osv. Der er desuden kommet regler for, at kropsvisitering skal foregå med respekt for menneskerettighederne og personlig værdighed. Dog står der ikke noget om, hvad forsvarsadvokater kan gøre gældende, hvis disse nye regler ikke bliver overholdt. Der er altså fortsat ingen regler for ulovligt tilvejebragte beviser, udover de allerede eksisterende regler for tilståelser, og nu de nye regler om kropsvisiteringer. Domstolene har dog mulighed for at tage nogle principper til sig, fra andre common law lande. De kan vælge at gøre det til et skøn, hver gang de har en sag om ulovligt tilvejebragte beviser. Selvom der ikke foreligger nogle regler omkring det, er der ikke noget, der hindrer dommerne i at udvikle en retspraksis, hvor ulovligt tilvejebragte beviser bliver ekskluderet, eksempelvis hvis regler om kropsvisitering ikke er overholdt. Det er kun tiden, der kan vise, om dette nogensinde bliver en realitet, men som tidligere nævnt er der i malaysisk ret, aldrig set eksempler på, at dette er faldet ud til fordel for den tiltalte. Der er derfor ikke noget, der tyder på, at dette skulle ændre sig nu.⁴³

⁴¹ Kuruma v. R (1955) AC 197

⁴² Criminal Evidence and Human Rights, s. 108-109

⁴³ Criminal Evidence and Human Rights, s. 112-113 og 116-118

Irland

I Irland er der opstået det samme problem som i Danmark, når det skal afgøres om, et ulovligt tilvejebragt bevis skal ekskluderes. Nemlig om retten skal ekskludere et bevis, der er indhentet ulovligt eller umoralsk, eller om beviset skal tillades anvendt i et forsøg på at opklare forbrydelser. Her er det altså også et spørgsmål om hensynet til den materielle sandhed, holdt op mod hensynet til fair trial.⁴⁴

Professor William Twining⁴⁵ udtaler, at den største udfordring er at skabe et system, der sikrer, at den måde hvorpå de offentlige instanser, såsom politiet, opfører sig inden en retssag, er fair og anstændig, og at dette sker uden at hæmme eksempelvis politiet, når de skal udføre deres opgaver. Twining mener, at ekskludering af et ulovligt tilvejebragt bevis blot bør være én mulighed, ud af mange.⁴⁶

Der har været forskellige argumenter gennem årene, for hvorfor ulovligt tilvejebragte beviser skal ekskluderes, bl.a. at dem, der leder efterforskningen ikke må handle på beviser, der er upålidelige (dette kunne være en anholdelse baseret på et bevis, der er upålideligt), det kan virke præventivt på politiet og anklagerne, således det kan undgås i fremtiden, og at ekskludering af ulovligt tilvejebragte beviser, kan være nødvendig for at overholde den tiltaltes rettigheder. Et af de mest brugte argumenter de senere år er, at brugen af ulovligt tilvejebragte beviser, truer den retslige integritet og den moralske autoritet, der burde være i dommen. Hvis man lavede en regel der sagde, at alle beviser, der var ulovligt tilvejebragt, skulle ekskluderes, så ville man alligevel ikke kunne "opfylde" alle de ovenstående argumenter. Desuden er det i Irland, ligesom i Danmark, sådan, at mange af disse beviser er pålidelige, og sagtens kan anvendes i en retssag, ligesom det heller ikke er alle disse beviser, der overskrider den tiltaltes rettigheder. Endnu et modargument for at ekskludere alle ulovligt tilvejebragte beviser, kunne være, at dette netop ville true autoriteten i en dom, idet forbrydere nemt ville kunne gå fri for straf, blot pga. en "teknisk fejl".⁴⁷

⁴⁴ Criminal Evidence and Human Rights, s. 119

⁴⁵ Professor i Retslære fra Londons Global University. Han har bl.a. forsket i analyse af beviser.

⁴⁶ Criminal Evidence and Human Rights, s. 120

⁴⁷ Criminal Evidence and Human Rights, s. 121-122

Traditionelt har den irske domstol ekskluderet ufrivillige tilståelser, som er tilvejebragt ulovligt, men har tilladt andre ulovligt tilvejebragte beviser, som er relevant for sagen. Ufrivillige tilståelser tillades ikke, idet de kan være usande, samt reglerne for at beskytte sig selv mod selvinkriminering herved ikke bliver overholdt. Andre beviser skal tillades, hvis de ellers er relevante og pålidelige. Den irske domstol kan udelukke beviser, hvis de anser det for uretfærdigt, at admittere beviset. Dog findes der stort set ingen domme, hvor beviser, på nær ufrivillige tilståelser, er blevet ekskluderet til fordel for den tiltalte, fordi andet ville være uretfærdigt.⁴⁸

I både Kahn og Allan dommene fra EMRK, som begge er gennemgået tidligere, var der blevet anvendt ulovligt tilvejebragte beviser (Kahn v. UK, dom af 12.05.00 og Allan v. UK, dom af 05.11.02).

Sydafrika

Sydafrika har et blandet retssystem, hvilket vil sige, at det bygger på elementer både fra common law og civil law. I 1990 skete der en reform i deres strafferetspleje. I dette afsnit vil der kun være en gennemgang af strafferetsplejen *efter* denne reform.

Kapitel 2 (§ 7-39) i den sydafrikanske forfatning er deres "Bill of Rights", og det er her bl.a. anholdte personers rettigheder reguleres. Indholdet i disse bestemmelser minder meget om f.eks. EMRK art. 6. Heri er det også reguleret, at enhver anklaget har ret til at føre beviser, klage over beviser og ret til beskyttelse mod selvinkriminering.

Sektion (§) 35, nr. 5 regulerer ulovligt tilvejebragte beviser. Jf. denne bestemmelse skal beviser, der er tilvejebragt i strid med forfatning, ekskluderes hvis tilladelse af beviset vil gøre retssagen uretfærdig eller på anden måde være til skade.

Retten til en fair trial vil ikke nødvendigvis være tilsidesat, blot fordi en af rettighederne, nævnt i § 35, er overtrådt. Hvis en krænkelse ikke er foretaget forsætligt og politiets adfærd ellers har været objektivt rimelig, i forhold til de faktiske omstændigheder i sagen, kan der godt ske optagelse af ulovligt tilvejebragte beviser, uden at dette betyder, at der ikke er tale om en retfærdig rettergang.⁴⁹

⁴⁸ Criminal Evidence and Human Rights, s. 125-127

⁴⁹ Criminal Evidence and Human Rights, s. 25, 28-29 og 49-50

Konklusion

Brugen af ulovligt tilvejebragte beviser er reguleret i retsplejeloven, hvor den er spredt ud på forskellige paragraffer.

Når det skal afgøres om et bevis skal ekskluderes, skal der bl.a. tages hensyn til den materielle sandhed. Den materielle sandhed er med til at sikre, at skyldige bliver draget til ansvar for deres kriminelle handlinger, uden at uskyldige bliver dømt. Der skal desuden tages hensyn til kravet om fair trial i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention art. 6. Det skal vurderes om tilladelse af det pågældende bevis vil gøre retssagen uretfærdig.

Ved gennemgang af dansk retspraksis, er det tydeligt, at domstolene i rigtig mange tilfælde tillader brugen af ulovligt tilvejebragte beviser. Der er tre typer af betingelser, som helst skal være opfyldt; de processuelle, de formelle og de materielle betingelser. Hvis de formelle betingelser ikke er overholdt, har dette ingen betydning for brugen af beviset, og det bliver af domstolene tilladt anvendt i retssagen. Det samme gælder for de processuelle betingelser. Ved disse betingelser, er der nemlig ofte tale om mindre betydningsfulde fejl, eksempelvis, at politiet ikke har fået den nødvendige retskendelse før en telefonaflytning eller der ikke har været tilstrækkeligt med vidner tilstede, til en ransagning. Hvis det derimod er de materielle betingelser der ikke er overholdt, bliver det pågældende bevis ekskluderet, i stort set alle tilfælde. Her har der nemlig ikke været det nødvendige grundlag, for at foretage det indgreb, der har tilvejebragt beviset. For domstolene er det desuden afgørende, om bevisets pålidelighed er blevet påvirket af tilvejebringelsen. Hvis dette ikke er tilfældet, bliver beviset admitteret i næsten alle sager. Hvis der derimod er tvivl om bevisets pålidelighed og værdi, bliver det som regel ekskluderet.

Ved gennemgang af dommene fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fremgår det, at en retssag kan opfylde kravet om fair trial, selvom et ulovligt tilvejebragt bevis er blevet anvendt i sagen. Domstolen tillægger det ikke væsentlig betydning, om beviset er ulovligt tilvejebragt eller ej. Det afgørende i disse tilfælde er derimod, om det

pågældende bevis er pålideligt, og om der har været andre beviser mod den tiltalte i sagen.

Det er vigtigt at bemærke, at selvom anvendelsen af et bevis, er i strid med dele af Menneskerettighedskonvention, eksempelvis artikel 8 om retten til privatliv, betyder dette ikke nødvendigvis, at der hermed er sket en overtrædelse af artikel 6, om retten til en fair trial.

Afgørende for Menneskerettighedsdomstolen er ligeledes, om forsvaret har haft adgang til retsindsigt og kontradiktion. Hvis dette er tilfældet, har forsvareret haft mulighed for at anfægte beviset, og der er hermed ikke sket en krænkelse af artikel 6.

Ved sammenligning af retspraksis fra de danske domstole og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol ses det, at begge steder, tillægges det betydning, om det ulovligt tilvejebragt bevis, er det eneste og/eller det afgørende bevis i sagen. Dog er der stor forskel i hvilken betydning dette tillægges. I retspraksis fra de danske domstole bliver dette brugt som argument *imod* ekskludering, hvorimod det ved Menneskerettighedsdomstolen bliver brugt som argument *for* ekskludering.

Fælles er, at det kan have en betydning for afgørelsen, hvilken forbrydelse der er tale om i den pågældende sag. Hvis der er tale om en alvorlig forbrydelse, er domstolen mindre tilbøjelig til henholdsvis at ekskludere beviset eller konstatere en krænkelse af Menneskerettighedskonventionen.

Både den danske domstol og Menneskerettighedsdomstolen ser på om, proportionalitetsgrundsætningen er overholdt, idet politiet ikke må foretage et indgreb, hvis det formål, der er tilsigtet med indgrebet, kunne være opnået med en mindre indgribende foranstaltning.

English summary

On the topic of "illegally obtained evidence" some of the missing questions have been answered using literature, the rule of law and especially through analysis of case law.

When the Danish courts attempt to determine whether illegally obtained evidence must be excluded from a case, there are numerous factors to be taken into consideration.

Factors include taking into account the material truth and fair trial. The material truth helps to ensure that perpetrators are brought to justice for their crimes without the innocent being convicted. For example it would be contrary to this principle, if a guilty person were acquitted, on the basis that evidence was obtained illegally. Regards for the material truth should be assessed in every case where there has been a problem with illegally obtained evidence. It would not be possible to determine in advance, that in the interests of the substantive truth, all evidence obtained illegally, shall be excluded. As mentioned, the courts must also take into account the requirement of fair trial in the European Convention on Human Rights, article 6 and whether permission of the evidence will make the trial unfair.

After a review of Danish law, it is clear that the courts in many cases have allowed the use of illegally obtained evidence. There are three types of requirements that are considered. These are the procedural, formal and material requirements.

If the formal requirements have not been met, this does not affect the use of evidence, and is authorised by the courts for use in the trial.

The same applies to the procedural requirements, and it is often here that minor errors occur. For example the police proceeding to install a wiretap before having received the necessary court order, or conducting a search with too few witnesses present.

However, if it is the material conditions that are not met, the necessary measures for making the actions have not been made and the evidence is excluded in almost all cases.

For the courts, it is crucial to ascertain whether the evidence's reliability has been affected by the illegal or improper action. If this is not the case, the evidence held will be allowed in almost all cases. However, if there are doubts about the reliability of the evidence and its value, it is usually excluded from the case.

In addition to a review of the judgments of the Danish courts, the rulings of the European Court of Human Rights have also been reviewed. A review of case law from the European Court of Human Rights shows that a lawsuit may meet the requirement of fair trial, although illegally obtained evidence has been used in the case. The European Court of Human Rights has allowed both evidence that is contrary to the Convention, but not in conflict with national law, as well as evidence that is not contrary to the Convention but which is contrary to national law.

From these judgments it is clear that to the European Court of Human Rights it is not essential whether the evidence has been illegally obtained or not. It is more important that the evidence is reliable, and that there also has been other legally obtained evidence against the accused in the case.

In addition to the above it can also be essential what type of offense the case is regarding. If there has been a violation of the accused's rights, this may still be outweighed by the purpose to prove the seriousness of the crime. Here the court emphasises whether the proportionality requirement is met. The European Court of Human Rights makes an overall assessment, to determine whether there has been a fair trial.

At the end of the thesis, there is a short perspective to Malaysia, Ireland and South Africa, and their rules in this area.

Litteraturliste

- Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere, Jon Fridrik Kjølbro, 3. Udgave, 2010, Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – med kommentarer (art. 1-10), Peer Lorenzen, Lars Adam Rehof, Tyge Trier m.fl., 2. Udgave, 2003, Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Global retskultur – en indføring i komparativ ret på historisk grundlag. Ditlev Tamm, 1. Udgave, 2009, Samfundslitteratur
- Kompendium i strafferet og straffeprocesset, Anne Rosendahl Appelquist og Thomas Fog Christensen, 1. Udgave, 2009, MANU KURSER A/S & SL forlagene
- Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, Nils Jareborg, Britta Kyvsgaard og Per Ole Träskman, Oktober 1998, 85. Årgang, nr. 3-4, Udgivet af De nordiske kriminalistforeninger
- Straffeprocess – grundlæggende regler og principper, Eva Smith, 6. Udgave, 2010, Forlaget Thomson
- Straffesagens gang, Gorm Toftegaard Nielsen, 5. Udgave, 2011, Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Ulovligt tilvejebragte beviser i straffeprocessen, Birgitte Brøbech, 1. Udgave, 2003, Jurist- og Økonomforbundets Forlag